

Lokale aktører i kvitfisknæringa ved Lyngenfjorden - forskjellighet og meningsmangfold

Silje Hovdenak

Masteroppgave i Samfunnsplanlegging og kulturforståelse
Emnekode 3900

Juni.2013

Forord

Jeg vil benytte anledningen til å takke min eminente veileder Ingrid Marie Kielland som har stått på helt inn og gitt med utrolig gode råd på veien. Ellers takker jeg andre lærere på samfunnsplanlegging. Britt Kramvig for å være en stor inspirator for meg det første året med å vise at verden ikke er slik en alltid tror. Ragnar Nilsen for å inspirere til å skrive om fiske. Tone Huse, Nils Aarsæther og Toril Nyseth for å være med å inspirere! For øvrig vil jeg takke Jahn Petter Johnsen for bistand til oppgaven. Og for støtten fra Samisk Senter på universitetet til oppgaven, ved Else Grethe Broderstad. Ikke minst vil jeg nevne klassen, en fargerik og diskuterende gjeng - håper vi ses igjen mange ganger! Biblioteket og museet ved Senter For Nordlige Folk vil jeg også takke for lån av lokaler og hjertevarme. Det var til stor nytte i innspurten. Og ikke minst Irene Pedersen for å lese korrektur helt på tampen. Takk også til mine kjære gutter Sondre og Peder for å være så tålmodig og snille tross alt. Og ikke minst, takk til min kjære Per som har støttet meg hele veien med sin kunnskap og gode hjerte.

Oppgaven omhandler utvalgte aktører i kvitfisknæringa ved Lyngenfjorden. Et område hvor fiskerne er sterkt redusert som følge av fraflytting og modernisering. Men også på grunn av avhengighet av et utsatt eksternt marked for fisk og forvaltningsmessige rammer som har bidratt til en usynliggjøring av forskjellighet i rasjonaliteter og områder som Lyngenfjorden. Aktørene Skjervøy Sjømat, Lyngenfisk og Slottet Gård er tre ulike bedrifter i faser av drift, eierskap og rasjonalitet som også omgir seg med et nettverk av fiskere og mottak. Aktørenes måter å tilpasse seg gjennom praksiser mot marked, forvaltningsmessige rammer og fisk er hovedperspektiver for analysen. Fokuset i oppgaven er fra aktørenes ståsted i næringa, og om deres mestring av lokalitet opp i mot mer eksterne markeds og forvaltningsrelaterte forhold i næringa. Materialitet, eller fisk, i oppgaven drøftes som komplementært bidrag i aktørenes tilpasninger. Fisken følges i nettverk og uttrykk for aktørenes måter å forholde seg til marked og forvaltningsmessige rammer, som viser brytninger, samhold og sårbarhet i måten fiskerne tilpasser seg utvikling i kvitfisknæringa på. Oppgaven søker å vise forskjellighet og meningsmangfold i aktørenes måte å tilpasse seg næringa. Og bidra til et mer nyansert bilde av fjordfiskeren enn før.

Innhold

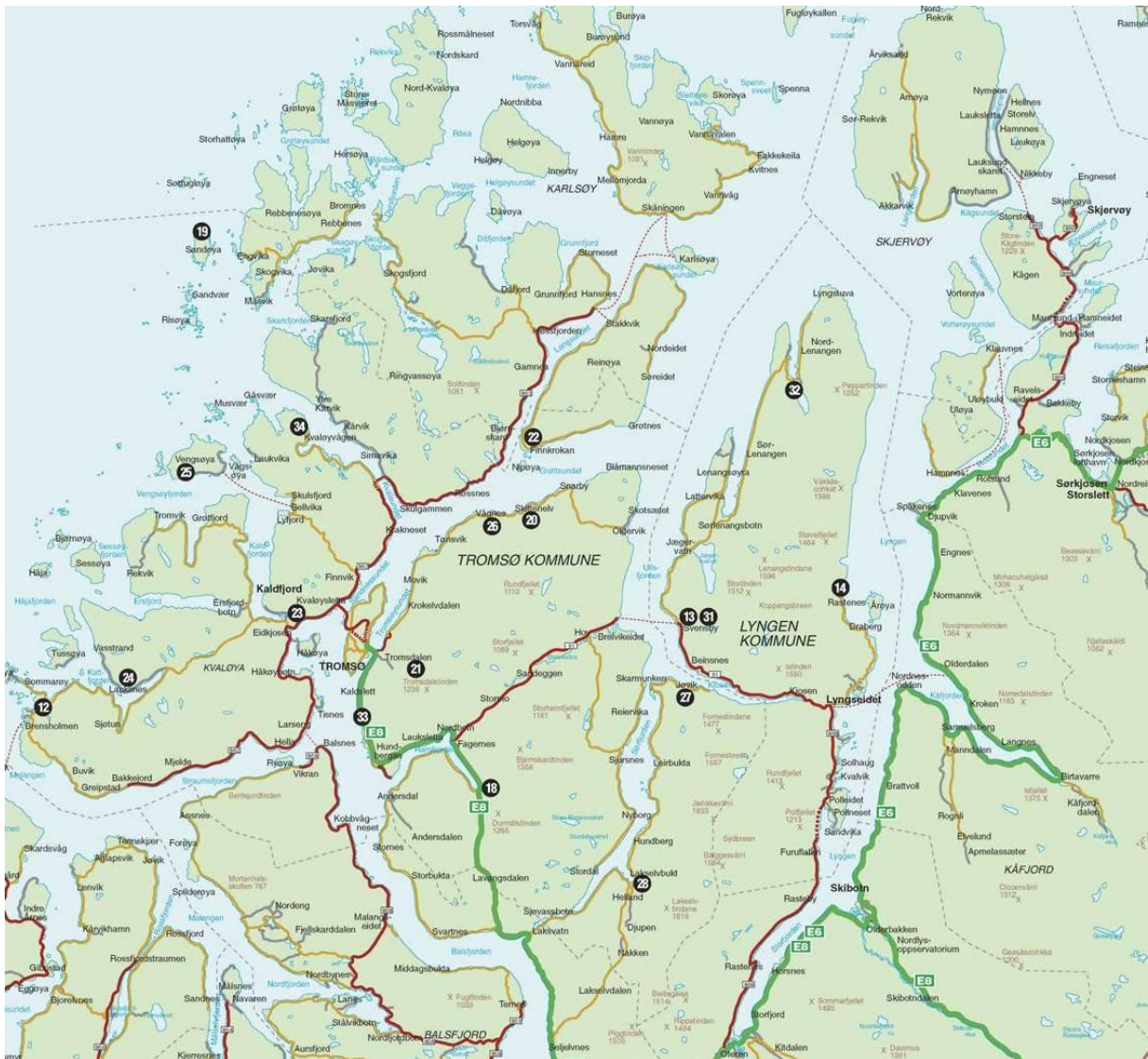
1.0 Innledning.....	5
1.1 Inntak til feltet	8
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	10
1.3 Lokale aktører og metodisk inntak i oppgaven	11
1.4 Oppgavens gang	13
2.0 Metode	14
2.1 Valg av metode og inntak til feltet	14
2.2 Utvalg og nettverk	15
2.3 Intervju og kilder	16
2.4 Observasjon og besøk.....	18
2.5 Endring av problemstilling.....	18
2.6 Nærhet til feltet.....	18
2.7 Situierthet, tekstarbeid og formidling.....	19
3.0 Teori.....	22
3.1 Tilpasning i næringa.....	22
3.2 Tilpasninger som aktiv praksis.....	24
3.3 Hva kan tilpasninger velges ut i fra og hvordan gjøre praksistilpasninger?	26
3.4 Tilpasning gjennom materialitet	29
3.5 Tilpasninger gjennom praksiser, forvaltningsrammer og materialitet	32
4.0 På hvilken måte gjør aktørene praksistilpasninger?	33
4.1 Skjervøy Sjømat	33
4.1.1 Eierskap og driftsform	33
4.1.2 Skjervøy Sjømat og forholdet til fiskerne	34
4.1.3 Skjervøy Sjømat – forsøk på lokalt i det globale	35
4.2 Slottet gård	36
4.2.1 Eierskap og driftsform	36
4.2.2 Å finne marked og kunnskap	37
4.2.3 Å møte motstand.....	39
4.2.4 Slottet Gård – trivsel, tradisjon og nyskaping	39
4.3 Lyngenfisk.....	40
4.3.1 Eierskap og driftsform	40

4.3.2 Kapital, kunnskap og kontakter	41
4.3.3 Å finne marked	42
4.3.4 Lyngenfisk - med føtter i det lokale og globale	42
4.4 Aktørenes praksistilpasninger	43
5.0 På hvilken måte forholder aktørene seg til forvaltningsmessige rammer?	44
5.1 Ressursregulering og fartøyskvoteordninga	44
5.1.1 Fortellinger om kvota	46
5.1.2 Kvota i ulike kontekster	47
5.2 Mottaksordning	48
5.2.1 Mottaksordning – offentlig støtte, arbeid og møteplass	49
5.3 Regelverk – som mulighet eller hindring.....	50
5.4 Ulike fortellinger om møtet med forvaltninga	52
5.5 Aktørene og forvaltninga.....	53
6.0 På hvilken måte forholder aktørene seg til materielle rammer?	54
6.1 Fiskens vandring	54
6.1.1 Hysa som potensiale.....	54
6.1.2 Ueren som sårbar og tradisjon	55
6.1.3 Torsken som vill og regulert	56
6.1.4 Tilpasninger av fiskens vandring.....	57
6.2 Fiskens reise fra båt til matbord.....	58
6.3 Kvalitetsforhandlinger	60
6.4 Fisk som innovasjon.....	63
6.5 Aktørenes forhold til materielle rammer	64
7.0 Tilpasninger mellom marked, forvaltning, lokalsamfunn og fisk	66
7.1 Begreper og problemstilling	66
7.2 De lokale aktørene og praksisene	66
7.3 De lokale aktørene og forvaltningsmessige rammer	67
7.4 De lokale aktørene og materialitet.....	67
7.5 Brytninger og samhold mellom praksiser, forvaltningsmessige rammer og materialitet.....	68
7.6 Hvor aktørene befinner seg i terrenget.....	70
7.7 Veien videre.....	71
Kildehenvisning.....	

Figur 1 Lyngenfjorden til høyre i bildet med omkringliggende områder (Copyright: Destinasjon Tromsø, UIT)	5
Figur 3 Skjema over informanter.....	17
Figur 2 Modell over sammenheng tilpasning, praksiser, forvaltningsrammer og fisk.....	32
Figur 4 Mottaket i Manddalen	48
Figur 5 Tabell over sesong for fangst og leveranse av torsk, hyse og uer på Lyngenfjorden og tilhørende sidefjorder, fiskere fra Kåfjord 2011.....	57
Figur 6 Lutfisken ved Slottet Gård (Foto: Nordlys).....	60
Figur 7 Skjema som viser forskjell på tilpasning med og uten materialitet	69
Figur 8 Modell av aktørene og hva de tilpasser seg ut i fra	70

Vedlegg:

1. Intervjuguide fiskere/aktører
2. Intervjuguide marked/aktører
3. Intervjuguide marked/aktører
4. Intervjuguide forvaltning/salgslag
5. Intervjuguide verdiskapingsprosjekt

Figur 1 Lyngenfjorden til høyre i bildet med omkringliggende områder (Copyright: Destinasjon Tromsø, UIT)

1.0 Innledning

Det empiriske utgangspunktet for denne oppgaven er Lyngenfjorden i Nord-Troms. En av de som driver fiske på denne fjorden forteller: ”Vi har mer fisk nå enn det noensinne har vært...mer torsk enn det nåkken gang har vært sies det”. (Rotsund 13.6.12). Til tross for mye fisk i fjorden er det få båter igjen og relativt lite fisk som landes. En forklaring kan være mange års nedgang i befolkning, modernisering og velstandsøkning. Samtidig finnes det en rekke strukturelle og politiske forklaringer på denne utviklinga, blant annet nedgangstider i det globale markedet for saltfisk, innføring av kvoteregulering og medfølgende vanskeligere inngang i næringa for nye utøvere. Det siste henger også sammen med reduksjoner i offentlig støtte, noe området i stor grad har vært avhengig av de siste tiåra. Men enkelte aktører

forsøker, tross i dette, å tilpasse seg i næringa og skape seg muligheter ut av historien og en fjord rik på fisk. Disse aktørene og deres tilpasninger er tema for denne oppgaven.

Fjordmåten å fiske på, fra små sjarker med passive redskaper som garn, juksa og line har gjennom tiden prega hjemmefisket på fjorden. På landsida har fiskerne siden 1997 hatt lokale og offentlig støtta mottak som henter og fører fisken videre for salting og eksport. Før den tid har det også vært mottak, i privat regi, ved Lyngenfjorden. Ut over dette har en opp gjennom tiden også utviklet lokale produkt av fisk gjennom tørking, salting, luting og ¹bukning, til hjemmebruk, bytte, og i perioder for salg.

Etter 1990 trekkes det i mange sammenhenger et skille i fiskeriet som har prega fjordstrøk i stor grad. Da ble det innført kjøp og salg av kvoter for å få tilgang i fisket som før var allmenneie. Økt teknologisering og modernisering av flåten, har også bidratt til endringer i måten det ble drevet fiske på ved Lyngenfjorden. Mange fiskere falt i fra fordi inngangskriterier ble satt ut i fra kapital og mengde fisk. De små og åpne båtene med få tekniske hjelpemidler, gjerne under 6 meter, ble det færre av i sjølandskapet. En generell velstandsøkning i samfunnet medvirket til andre måter å drive næring og hushold. Og gjorde at fiskeyrket etter hvert fremstod å være for de få. Siden 1970 og frem til i dag, er det bare i Kåfjord, en sidearm på Lyngenfjorden, redusert fra 400 (Lyngstad 1998) til ²22 båter.

Salgssjefen i Råfiskelaget fremstiller fartøyskvoteordninga som ei utvikling som var uunngåelig på grunn av at det var for mange til å dele på fisken. Men på den annen side sier han at dette er ei utvikling som ikke er ”sunn”, hvor det å komme inn i næringa og utvikle seg baserer seg på kapitaltilgang og hvor bankene er for svak til å satse på næringa. Med henvisning til områder som Lyngenfjorden forteller han; .. ”det ble en posisjonering fra plass til plass. Dem som var framsynt og kjøpte opp kvoter vant på dette. De plassan som ikke fulgte med i utviklinga e radert opp ” (Tromsø 20.09.12)

Mottaksstrukturen som fiskerne i området er avhengige av for å få levert fisk til markedet har vært trua, særskilt etter 2008. Næringa rundt fjorden har de siste tiårene vært prega av en ensidig markedsbasert økonomi som er styrt av varierende konjunkturer på verdensmarkedet for saltfisk. I tillegg er næringa berørt av finanskrisen og lav kjøpekraft sør i Europa. På den

¹ Buknafisk, er halvtørka usalta torsk som er *bukna* eller hengt i den kalde årstiden så lenge at den enda er rå inni. Den har en fast konsistens og utprega smak og spises langs hele kysten i Nord Norge (Lyngstad 1998).

² <http://www.fiskeridir.no/register/fartoyreg/?m=frtykvote&s=1> (lest 1.6.13)

annen side ser en etablerte og nystarta tiltak som orienterer seg mot lokalmarked og nisjeprodukter, samt eksportmarked for restavfall på fisk. Dette det kan se ut til å være et stort potensial for å utnytte.

Det ”vanlige bildet” av fjordfiskeren som driver kun med primærfiske eller kombinasjonsbruk fra små båter har over tid vært i endring ved Lyngenfjorden. Dette betyr ikke nødvendigvis at tradisjoner blir borte, men heller er under endring og tilpasning. Spørsmålet ser mer ut til å være hvem som tilpasser seg, til hva, og ikke minst på hvilken måte.

Fiskerinæringa ser i stor grad ut til være overlatt til overordna strukturer i forvaltning og marked ved Lyngenfjorden. Samtidig er både marked og forvaltning som aktørene forholder seg til, i stadig endring. Noe som krever nye måter og perspektiv å se feltet på. Mye av litteraturen på feltet dreier seg omkring mer generelle forhold, og kunnskapsdrøftingen fokuserer på lokalsamfunn, marked og forvaltning på et høyere plan. Som følge av dette ser det ut til at få nyanser omkring aktørers tilpasninger i næringa tilknyttta slike marginale områder som Lyngenfjorden er belyst i senere tid. Jahn Petter Johnsen (2011) hevder også det er gjort lite i forhold til å oppdage nye markeder fra et samfunnsbasert perspektiv, samt med tanke på å ta denne kunnskapen i bruk for å styre næringa fra myndighetenes side. En økonomisk storektortenkning vinner gjerne frem i avgjørelsene for hvordan næringen styres. Mangfoldet utover økonomi, som aktørene i mindre og ikke så kapitalsterke samfunn gjerne representerer, ser ut til å overses i mange sammenhenger.

I denne oppgaven skal jeg belyse forskjellighet og meningsmangfold i ulike måter som lokale aktører tilpasser seg kvitfisknæringa ved Lyngenfjorden. Diskusjonen i oppgaven retter seg mot tilpasninger gjennom praksiser i marked og lokalsamfunn, i tillegg til rammer som forvaltning og materialitet. Kvitfisknæringa vil i denne sammenhengen si fangst, foredling, kjøp og salg av fiskearter som torsk, hyse, sei, uer, kveite og brosme. De lokale aktørene i oppgaven er tre utvalgte bedrifter i ulike driftsfaser og med ulike driftsmåter som omgir seg, og knyttes tett sammen i et nettverk av lokale fiskemottak og fiskere ved Lyngenfjorden.

1.1 Inntak til feltet

Fiskeriet i dag fremstår som en rendyrket økonomisk sektor og næringspolitisk arena hvor naturvitenskapen har inntatt en sentral rolle som premissleverandør og sannhetsviter. Før var fiskeriet bærer av kystkultur og garantist for sysselsetting og bosetning i distriktene (Holm 2000:83-84).

Hvor befinner aktørene ved Lyngenfjorden seg i dette? Er de bærer av kystkultur eller en rendyrka økonomisk sektor. Noe av det jeg ønsker å belyse i denne oppgaven er nettopp hvor aktørene befinner seg i dette terrenget. Hvor forskjellig kan en være om en har tilhørighet ved samme fjord tilknyttet samme næring. Og hva bidrar til at valgene deres blir så ulike.

Ottar Brox (1966) forteller om næring og tilpasninger i nordnorske distrikt i 1966, hvor næringskombinasjoner og naturalhushold blir sammenligna med konkurrerende livsstil som urbant byliv og industriarbeid, og spør hvordan veien vil gå videre. Dette er en fortelling om ulike rasjonaliteter i henhold til økonomiske og sosiale valg, noe en også møter i distriktet og næringsvalg i dag. Brox løfter frem sider ved ei næring og en levevei som forteller om bærekraft, tid og god lokaløkonomi, som på samme tid er trua av en manglende evne til omstilling til ei utvikling som kommer utenfra. I dag, nært 50 år etter, er det fortsatt flukt fra bygda og fiskarbonden er en trua art. En global økonomi og offentlige reguleringer fremfor lokal økonomi og fritt fiske til selvhushold har overtatt i fiskerinæringa. Men som før har aktørene mulighet til å gjøre valg ut i fra hvor de ønsker å bo, hvordan hverdagen skal være og ikke minst valg av arbeid.

På samme tid som aktørene lever i samfunn hvor uformelle bånd og lokale tradisjoner er sterkt synlig i hverdagen bor de i et velferdssamfunn hvor økt teknologisering og kunnskapsbasert forvaltning preger både hverdag og næring. Svært mange har rett nok ikke tilpassa seg denne utviklinga gjennom å gjøre endringer. Noen har heller slutta i næringa, mens andre drifter som før i større eller mindre grad. Det vil si at de tilvirker fangsten selv, eller venter på at mottaket åpnes mens de i mellomtiden tar annet arbeid. Måten dagens fiskeri praktiseres, bærer preg av område og historie. Som på ulike måter tar inn over seg teknologiske, forvaltningsmessige og økonomiske strømninger utenifra. Samtidig brytes disse strømningene mot det tradisjonelle og etablerte i lokalsamfunnet (Neis m.fl. 2009). Aktørenes praksiser knyttet til materialitet som fisk, teknologi og fartøy viser til varierte tilpasninger mellom det moderne og tradisjonelle og hva aktørene tillegger av mening.

Spørsmålet i denne sammenhengen går ut på hva aktørene velger sine tilpasninger ut i fra og hvordan dette fremtrer på ulike måter hos aktørene. Er det lokalsamfunn, tradisjoner, tilgang på fisk, globalt marked eller mer formelle kontakter som styrer valg av tilpasningsmåter? Og hvordan uttrykkes dette i form av for eksempel nye produkter, marked eller nettverk som kan inneha brytninger av tradisjon og modernitet (Førde og Kramvig 2012). Aktørene forteller om kriser og nødvendighet av omstilling for å være uavhengig, noe som tilsier at de benytter en anledning for å tilpasse seg (Bærenholdt og Aarsæther 1998). På samme tid er det flere teoribidrag som forteller noe om hvordan en kan tilnærme seg analyser i henhold til næring og forhold til lokalsamfunn, marked og forvaltning (St.Martin, Gibson-Graham). Jeg har i hovedsak valgt å fokusere på norske teorier som gir et bilde av den utviklinga som har skjedd i vårt samfunn (Holm 2000, Jentoft 1998,2001).

”Coping” et begrep fremsatt av Aarsæther og Bærenholdt (1998), som blant annet innebærer å ta i bruk virkelige historiske muligheter. Dette begrepet har jeg valgt å oversette til ”tilpasning” i denne oppgaven for å belyse på hvilken måte lokale aktører evner å omstille sin næring eller forholde seg til en næring som er sårbar overfor globale forhold og offentlige rammer.

Lokale og mindre forhold som kvitfisknæringa ved Lyngenfjorden utgjør, kan gjerne gi større nærhet og uformelle relasjoner. På samme tid kan det kreves økonomiske og mer formelle praksiser eller forbindelser som er orientert utenfor det lokale, og som de tilsynelatende er avhengige av for å drive sin næring. Å finne en slik balanse innebærer gjerne ulike orienteringer mot markedet og forvaltninga lokalt og globalt. Coping-teorien baserer seg i stor grad på, Enzo Mingiones (1991) teori om markedspraksiser i sammensatte samfunn. Som i ulike grad er betingta av formelt økonomisk og uformelle sosiale praksiser, avhengig av slik som nærhet i relasjoner, forvaltningsmessig innhold eller rene forretningsmessige forbindelser utad. Samtidig så er coping –teorien opptatt å snu dårlige trender gjennom eksempelvis å bruke en krise som en mulighet for å gjøre endring. Teorien tar også inn over seg forhold og forhandlinger med forvaltning og marked som i mange sammenhenger bidrar til å styrke eller svekke orienteringa mot periferi og sentrum.

Coping- teorien tar ikke inn over seg materialiteten i sin tilnærming omkring tilpasninger av næring. Noe jeg vil hevde er avgjørende for å si noe om hvordan en som aktør tilpasser seg i

ei naturnæring som fiskeri. Eksempler på materialitet kan være fisk, teknologi eller båt. Fiskere og aktører i næringa forholder seg hele tiden til dette som gjerne er i endring og som lar seg påvirke av sosiale, økonomiske eller forvaltningsmessige forhold. Materialitet kan snakkes om på ulike måter og forfølges i nettverk hvor de opptrer og kan videre formidles gjennom ulike fortellinger. (Aasdal 2011, i Førde mfl.2012.). På samme tid kan en ta utgangspunkt i fisken som ukontrollert og vill, som vanskelig lar seg tilpasse i forvaltningsmessige rammer som bestand- reguleringer hvor lokale varianter av fisken og samfunn ikke inntas (Whatmore 2002, Holm 2000).

Jeg vil i denne oppgaven ta inn materialitet i coping- teorien, gjennom å fokusere på ulike fortellinger og nettverk om ulike tilpasninger i forhold til fisk som formidles av aktørene. Jeg har også henta en del feministisk og tekno-vitenskapelig inspirert teori for å snakke om materialitet i sammenheng med aktør-nettverk-teori og hybriditet (Haraway 1988, Whatmore 2002, Holm 2000) I tillegg til at norske teoretikere som Britt Kramvig og Anniken Førde bidrar til fokus på innovasjon, også ut i fra materielle rammer.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstillinga skal bidra til å belyse måtene aktørene tilpasser seg på i sin næring, mot marked og forvaltning. Hvor de gjenspeiler sin lokalitet i sine forhandlinger mot globale eller utenforliggende forhold. Å mestre denne forhandlingen, vil si å tilpasse seg i oppgaven, basert på Bærenholdt og Aarsæthers (1998) coping- teori. Jeg vil også snakke om andre aktører som heller enn endrer og mestrer, kanskje bevarer eller blir i en tidligere ”tilpasning” (Mingione 1991).

Problemstillingen lyder som følger:

”På hvilken måte tilpasser lokale aktører ved Lyngenfjorden seg til utvikling av kvitfisknæringa?”

Forskningsspørsmåla er utleda vidare slik:

På hvilken måte gjør aktørene praksistilpasninger?

På hvilken måte forholder aktørene seg til forvaltningsmessige rammer?

På hvilken måte forholder aktørene seg til materielle rammer?

For å få frem forskjellighet omkring mening i aktørenes måter å tilpasse seg næringa har jeg valgt å fokusere på tre ulike tilnærminger for å besvare problemstillinga. Dette for å belyse hvordan ulike perspektiv kan vise forskjellige sider ved måtene aktørene velger sine tilpasninger og for hvordan de fremtrer. Praksistilpasningene til aktørene omhandler ulike tilpasninger med fokus på eierskap og marked i hverdagen. Mens de forvaltningsmessige rammene dreier seg omkring hvordan rammer som kvoter og regelverk påvirker aktørenes tilpasninger. Sistnevnte spørsmål vil ta inn over seg materialitet med fokus på fisken gjennom ulike fortellinger fra aktørene og de nettverk fisken gir sitt uttrykk av mening i. De tre perspektivene utelukker ikke hverandre, men bidrar heller til å komplettere hverandre, noe jeg vil belyse nærmere i avslutninga.

1.3 Lokale aktører og metodisk inntak i oppgaven

Våren 2011 var jeg involvert som intervjuer i et kartleggingsarbeid omkring interessen for verdiskaping av fiske i Kåfjord. Kartleggingen involverte 7 fiskere. Arbeidet var initiert av Nordlige Folk Senter i Manndalen og Universitetet i Tromsø, Samisk Senter (Hovdenak 2011). Materiale og inspirasjon fra dette arbeidet har bidratt til fokus på utvalgte aktører og viktighet av å fortelle om næringa sett nedenfra. Som innflytter med 13 års botid i Lyngenfjord- området og med en samboer som er fisker har jeg også en lokal tilhørighet og tilknytning til feltet. Denne har vært med på å forme min kunnskap og mine spørsmål omkring fiskerinæringa.

Aktørene i oppgaven er valgt ut med bakgrunn i sin forskjellighet i driftsmåte, eierskap, markedsorientering og tilknytning til forvaltning og lokalsamfunn. Men også fordi de tilhører og berøres av det samme nettverk av fiskere og mottaksordninger som videre involverer forvaltningsmessige rammer, marked og den samme fisken som de forholder seg til og som de er avhengige av. Forskjellighet i tilpasninger spenner seg fra nære og lokaltilpassa markedstilpasninger til mer global og økonomisk markedsorientering. Måten de ulike aktørene forholder seg til lokalsamfunn, marked, forvaltning, hverandre og fisk ut i fra sine ulike ståsted bidrar til et rammeverk for hvordan forskjellighet og mening formidles gjennom deres tilpasninger i oppgaven.

Nedunder vil jeg presentere de tre hovedaktørene i studiet, hvor også en fortelling om andre fiskere, øvrige markedsaktører og lokale fiskemottak inngår.

Skjervøy Sjømat ligger på Skjervøya, i Skjervøy Kommune, der hvor Lyngenfjorden møter havet på østsida. Her har det gjennom århundrer vært drevet fiske, både til hjemmebruk og for levering til nessekonger. Fra 1956 frem til 1990 ble det drevet filetindustri og fryselager fra Skjervøy hvor hovedsakelig det statseide selskapet Finotro var hovedeiere. Fra 1990 til 2009 var det tre større eksterne og private konsern, i hver sin periode, som stod som eiere av Skjervøy-bedriften (Finstad 2005). Siden 2010 er Skjervøy Sjømat drifta av et selskap tilhørende i Ålesund, som driver med produksjon av saltfisk som fraktes til klippfisk-markedet i Portugal. Fisken mottas fra større båter utenfra og fra lokale fiskere i hele Nord-Troms, via lokale mottak og direkte til Skjervøy Sjømat.

Lengre inne, etter et par timers båttur innover Lyngenfjorden, på østsida med utsikt til Lyngsalpans majestetiske fjell, ligger Slottet Gård. På gården er det blitt laga tradisjonsmat av fisk til eget forbruk og til familie og venner gjennom generasjoner. Gården ligger akkurat inne på grensa til Nordreisa kommune, på grensen mot Kåfjord. Slottet gård driver både med melkeproduksjon og foredling av fisk, en noe uvanlig næringskombinasjon. De har i tillegg til jordbruket drevet med fiskeforedling i mindre omfang de siste 25 åra. I 2006 bygde de egne lokaler for fiskeforedlinga og formaliserte drifta for kjøp og salg. I tillegg har de knytta til seg to fiskebåter i drifta for faste leveranser av fisk, som en av sønnene driver.

Lyngenfisk er en ny aktør i feltet. De planlegger å etablere bedrifta si i Manndalen som ligger inne i Kåfjorden, en sidearm øst i Lyngenfjorden. Bedriften har vært gjennom ei forprosjektfase og har nå søknad inne hos Innovasjon Norge for vurdering til endelig igangsetting. Produksjonen skal omfatte tørking av restråstoff av fisk for eksport og ferskfiskforedling. Produktene skal selges i både fersk og tørka tilstand i regionen. De to etablererne av bedriften starta sine tanker om bedrift 2011, den ene er fisker og i familie til svogeren som er medeier.

De lokale aktørene og fiskerne som representerer Lyngenfisk og Slottet Gård, starta opp med fiske fra egen båt etter 1990. De har kun erfaring med å måtte kjøpe seg inn i næringa for å kunne fiske. De ser ut til å evne en omstilling, noe som krever både innsats og mot. De kan beskrives som aktører som forholder seg til globale markeder samtidig som at de ønsker å handle og ivareta det lokale både i bosetning og økonomi. På den annen side har de opplevd nedgangstider når hovedmottaket for kvitfisk i området og den tredje aktøren i oppgava, Skjervøy Sjømat, har vært stengt i lange perioder de senere år. De tre aktørene omgir seg i et

nettverk i næringa med andre fiskere, to lokale fiskemottak og marked som lokalbutikker, institusjoner og kontakter utenfor fjorden tilknytta deres bedrift.

1.4 Oppgavens gang

Metoden, i kommende kapittel, forteller om fremgang i felt, metode og teori. Jeg skal her gjøre rede for en forskningstilnærming nedenfra med intervju og observasjon av aktører og et analysearbeid prega av å finne mønster og ta i bruk teori som fungerer opp i mot empirien i studiet.

I tredje kapittel, om teorirammer for oppgaven, tar jeg utgangspunkt i å avklare hvordan tilpasninger hos aktører kan ses som praksiser i henhold til teori om markedspraksiser av uformell og formell økonomisk og sosial karakter. Avslutningsvis presenterer jeg teori med utgangspunkt i hvordan materialitet som fisk kan fremstå, hvordan møtet og tilpasning mellom materialitet og aktører kan formidles og ses som tilpasning.

I de neste tre kapitlene vil jeg beskrive og drøfte de praksiser, forvaltningsrammer og materialiteter som kommer til uttrykk i mitt materiale, med utgangspunkt i de tre utledede forskningsspørsmålene. Kapittel fire tar for seg spørsmålet omkring hvilke måter de tre aktørene gjør praksistilpasninger. Tema i analysen omfatter tilpasninger i praksiser omkring eierskap, driftsmåte, kunnskap og kontakter. Kapittel fem diskuterer hvordan aktørene forholder seg til forvaltningsmessige rammer, og diskuterer forvaltningsrammer som kvoteregulering, regelverk og offentlige tilskudd. I kapittel seks undersøkes spørsmålet om hvordan aktørene forholder seg til materielle rammer. Her drøftes materialitet knyttet til ulike fiskearter, fiskens vandring og kvalitetshåndtering.

Avslutningsvis vil jeg i kapittel syv oppsummere oppgaven og trekke noen konklusjoner omkring materialitet som kompletterende perspektiv til praksiser og forvaltningsrammer i tillegg til å trekke frem vesentlige funn.

2.0 Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for fremgang i feltet og drøfting av metodevalg. I tillegg til å drøfte ulike utfordringer, som nærhet til feltet, og avgjørende retningsvalg for oppgavens utfall.

2.1 Valg av metode og inntak til feltet

Jeg har basert studiet på kvalitativt og empiriske case- studier gjennom intervju, observasjon og dokumentanalyse, og tatt i bruk abduksjon som tilnærming i analysearbeidet. Utvalg og tilnærming har startet nedenfra hos de lokale aktørene, hvor deres perspektiv og veksling mellom studie av teori har styrt retning for utvalg av andre informanter tilknyttet marked og forvaltning.

Abduksjon starter med empirien, hvor en gjerne kombinerer teoretisk litteratur innen feltet. Men på den annen side gjøres ikke en abduktiv tilnærming uten forankring i teori. Som også påvirker hvordan en tolker empirien. Enkelt- case tolkes fra hypotetisk overordna mønster og hvor tolkningen styrkes gjennom nye case. Studiet er inspirert av teoretiske kilder og empirisk materiale som inspirerer i å avdekke nye mønster. Teori og empiri er gjensidig avhengig av hverandre i en tilnærming gjennom abduksjon, siden de kan være gjentolkninger av hverandre (Alvesson og Skoldberg 2009:4).

Inntaket for å snakke om fiskeri lokalt er inspirert av tidligere deltakelse som intervjuer i et prosjektarbeid som skulle avdekke lokale fiskere i Kåfjord sin interesse for verdiskaping i fiskerinæringa (Hovdenak 2011). I den forbindelse fikk jeg en bedre kjennskap til feltet og innsyn i teoretiske perspektiv som kunne være relevant for mitt valg av oppgaven. Jeg har videre hele tiden vekslet mellom felt og teori for å finne fruktbare problemstillinger og mønster i analysen. Noe som er en prosess som har tatt tid og krevd en analytisk og refleksiv distanse, samtidig som å ivareta en nærhet til empirien. Å åpne for forskjellighet i kunnskapsinnhentinga krever et åpent blikk og ”stemming”, eller å stemme seg sjøl inn for å innta kompleksiteten i materialet (Law 2004, i Førde og Kramvig 2012). Det har vært en øvelse i å stemme inn og se hva mitt materiale kan bidra med. I felten var ikke alt like åpenbart og mye behøves å modnes. Det å kunne åpne opp for de små nyansene og forskjellighet eller kompleksitet i materialet og innsamlinga, samt finne mønster i materialet (Sørensen m.fl 2008: 92), har vært en prosess prega av puslespill og modeller. Samtidig har det vært avgjørende for arbeidet at relevansen i materialet var til stede. Om det jeg finner

svarer på det jeg har intensjon om å belyse eller på den annen side, om empirien gir andre svar enn det jeg spør etter.

Den måten næringa fortelles fra aktørene selv, som viser til forskjellighet i måter de forholder seg til fisk, det lokale, marked og forvaltning har bidratt til valg av teori og analyseverktøy. De lokale aktørenes stedlige tilknytning og vilje til å bo og drive næringa fra sitt hjemsted ved Lyngenfjorden har i mange sammenhenger aktualisert seg i intervju og observasjoner. Det stedlig typiske er heller ikke det mest interessante i denne oppgaven, men heller fokuset på aktørenes forskjellighet i praksiser omkring hvordan de forhandler både lokalt og mer globalt i en situasjon og et område som fremstår som sårbar. Ved å se på empirien og hvordan aktørene forholder seg til materialitet i sine praksiser ovenfor i sin næring har et uttrykk for mening gjennom materialitet blitt aktualisert, noe som jeg anså som interessant å ta videre i analysen. Her henta jeg blant annet inspirasjon fra Donna Haraway (1988, Aasdal 1998) og hennes teorier omkring hybrider eller objekter vi inngår i relasjoner med.

2.2 Utvalg og nettverk

Jeg har valgt et nedenfra –perspektiv for å belyse næringa fra aktørenes ståsted og få frem deres fortellinger. Samtidig fulgte jeg også kjeder underveis i datainnsamlinga hvor nye perspektiv og muligheter i feltet jeg ville belyse, åpnet seg. Slik som at forvaltninga ved Fiskeridirektoratet og Råfiskelaget kunne gi nyttige innspill til hva som avgjorde at hverdagen til aktørene ved Lyngenfjorden fremstod slik den gjorde. Utvalg av aktører er i stor grad basert på aktørene som gjorde endringer, ut i fra intervjumaterialet i verdiskapingsprosjektet (Hovdenak 2011). Og viderefølging av nettverk mot markedsaktører og forvaltning derfra.

For å få frem mye av spennet og forskjelligheten i materialet fremheves Slottet Gård, Lyngenfisk og Skjervøy Sjømat som hovedaktører i oppgaven. Hvor resterende aktører lokalt som Coop Birtavarre, de lokale mottakene, andre fiskere inngår i ”nettverket” av aktører som bidrar til å fortelle meningsmangfoldet og forskjelligheten i måter lokale aktører ved Lyngenfjorden tilpasser seg til utvikling i kvitfisknæringa. Forvaltninga, representert ved fiskeridirektoratet er informanter i utvalget som representerer et viktig utgangspunkt for de forvaltningsmessige rammer i materialet. Herfra gikk turen til Råfiskelaget, som i kraft av å være fiskernes salgslag, står mellom både marked, forvaltning og fiskere. Dette besøket har bidratt til perspektiver som dekker mye av bredden i oppgavens tema.

2.3 Intervju og kilder

Jeg har valgt å legge hovedvekten av datainnsamlingen på kvalitative intervjuer med de involverte aktørene. Dette for å kunne få direkte svar fra de aktørene spørsmålene angår, de som eier, forvalter og driver næringa. Jeg er også opptatt av å avdekke diskurser og meningsmangfold som befant seg hos de ulike aktørene. Ved å utføre intervju kan en også oppnå en nærhet til feltet og empirisk trygghet i formidlinga. Samtidig kan resultat ut av intervjuene også være prega av de spørsmålene en stiller og intervjusituasjonen.

Intervjuguidene var i utgangspunktet en konkretisering av forskningsspørsmåla som jeg startet med, hvor spørsmålene er forsøkt formulert konkret og i enklere versjon som direkte kunne relateres til informantene sin hverdag. Spørsmålene til fiskere, marked og forvaltning er stilt noe ulikt med hensyn til deres ståsted i næringa. Hindringer, mulighet og utvikling i næringa i tillegg til kunnskapsinnhenting og nettverk samt forhold til marked og forvaltning var hovedvariabler i intervjuguidene. Spørsmåla er i stort sett åpen og tematisk sortert og det er stilt oppfølgingsspørsmål underveis. Informantenes vinkling av deres virkelighet utgjør et semi-strukturert intervju (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg har forsøkt å vektlegge en bevisst naivitet (Kvale og Brinkmann, 2009) for å kunne oppnå en åpenhet ovenfor den intervjuede og slik oppnå et best mulig bilde på deres situasjon.

Det var en del ting om feltet som jeg ikke visste fra før som har åpnet opp nye horisonter. Ikke minst ga det seg uttrykk i hvordan jeg intervjuet informantene. Etter hvert som jeg ble tryggere på hva jeg burde se etter og åpne opp for, ble også intervjuene mer åpne og prega av stikkord i stedet for setninger med uttrykk som kunne være vanskelig å oppfatte. I enkelte av intervjuene hadde jeg en tendens til å bli ivrig i samtalen. I ettertid har jeg ikke tatt med data i analysen dersom det kunne virke som jeg bidro til å legge ord i munnen på informantene. På samme tid har det å ta i bruk intervju også gitt meg mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål, hvor det åpnet seg andre og ikke tiltenkte perspektiv underveis i intervjuet. Noe som også har bidratt til å følge nettverk av nye aktører.

Informanter	Metode	Sted og dato
Fisker og leder mottak Manndalen	1 intervju	Nordnes 20.06.12
Fisker og deleier i <i>Lyngen Fisk</i>	1 intervju	Manndalen 1.6.12
Fisker/ <i>Slottet Gård</i> / leder mottak Djupvik	1 intervju	Rotsund 13.06.12
Observasjon/intervju <i>Slottet gård</i>	Observasjon og feltnotat fra Slottet Gård med 2 av driverne	Slottet Gård 6.11.12
<i>Skjervøy sjømat</i> v. produksjonssjef	1 intervju	Skjervøy 24.08.12
Coop Birtavarre v. daglig leder	1 intervju	Birtavarre 24.08.12
Fiskeri -direktoratet avd. Troms v. seksjonsleder	1 intervju	Tromsø 13.9.12
Fiskeri -direktoratet avd. Troms v. fiskerileder	1 intervju	Tromsø 14.09.12
Råfiskelaget v. salgs- sjef	1 intervju	Tromsø 20.09.12
Intervju av 7 fiskere i Kåfjord Verdiskapings- prosjekt, gjennomført for Nordlige folk og Universitetet i Tromsø/ Samisk senter	6 intervju 1 av intervjuene med 2 av fiskerne til stede	Kåfjord 2011 (Hovdenak 2011)

Figur 2 Skjema over informanter

Jeg har i stor grad brukt de transkriberte intervjuene som basis i analysen. Intervjuene ved Slottet Gård og av de 7 kåfjordfiskerne som jeg foretok i 2011, er ikke transkribert. Der gikk jeg gjennom notatene med informantene i etterkant for å kvalitetssikre de. Utenom det har jeg også dokumentanalyse fra tallmateriale ved fiskemottakene, Lyngenfisk, Slottet Gård og Skjervøy Sjømat. I tillegg til avisartikler om feltet og aktuell teori, som referert til innledningsvis.

2.4 Observasjon og besøk

Besøket ved Slottet Gård hvor de bor og arbeider i sitt miljø, ga en innsikt i ulike sider ved deres utfordringer, gleder og hverdag i å drive en fiskeforedlingsbedrift. Å se stoltheten i det de har fått til med sine egne hender var en unik opplevelse. En ting er at bedriften er ganske spesiell for området, noe annet er opplevelsen i å se og høre om praksiser og hverdagslige forhandlinger i sitt miljø hos aktørene. Dette møtet har preget oppgaven senere for å se nyansene for hva som er viktig for de ulike informantene i å tilpasse seg og hvordan deres situasjon kan være med å styre dette. Besøket på Skjervøy Sjømat ga et annet inntrykk, og en kontrast til Slottet Gård, hvor deres situasjon med eksternt marked og eierskap og ikke minst nedgang i næringa, viser et annet bilde av næringa bare få mil unna.

2.5 Endring av problemstilling

Jeg startet med å spørre etter handlingsrom for verdiskaping eller utvikling for aktørene i næringa. Og var samtidig nysgjerrig på hva aktørene bidrar med av utvikling i sin næring og ut i fra sin posisjon. Det viste seg å være vanskelig å finne gode mønster for å besvare dette ut i fra intervjumaterialet. Samtidig sa empirien etter hvert at det kanskje i mange sammenhenger er snakk om tilpasninger, til tross for at en kan finne utviklingspotensiale bak dette. Årsaken til dette har nok en sammenheng med aktørenes sårbare situasjon ovenfor forvaltning og marked. Uansett har jeg etter å ha åpnet opp for å spørre etter tilpasninger i empirien, funnet mønster som på samme tid også sier noe om handlingsrom og utvikling i næringa. Endringene av problemstilling har også sammenheng med litteratursøk og prosess i skrivearbeidet. Som også bidrar til å åpne andre horisonter underveis. En rik empiri med meningsmangfold ga også noen utfordringer i å finne gode mønster som kunne belyse det jeg var ute etter. Samtidig har det vært viktig for meg å søke ny kunnskap og se den fra ulike perspektiv, for å gjenspeile forskjellighet og meningsmangfold i materialet. Å ta inn materialitet som perspektiv, som etter hvert aktualiserte seg tydelig i empirien, ga etter hvert et annet fokus i problemstillingen.

2.6 Nærhet til feltet

Jeg har vært bosatt de siste 13 åra i Manndalen, i området hvor studiet er utført. I tillegg har jeg nokså nær kjennskap med feltet gjennom bekjentskap, familie og politisk deltakelse i kommunen. Noe av utfordringene har vært å se de selvsagte og små nyansene i de hverdagslige praksisene som materiale for analysen.

Det å kjenne ”kulturen” godt har også bydd på fordeler, som lett innpass hos informantene og i annet materiale som tall og statistikker ved mottakene eksempelvis. Mange begrep og praksiser som ville tatt tid for en student utenfra å lære seg behøver jeg å bruke mindre tid på.

Å være fra stedet innebærer også posisjoner man er eller har vært i som kan påvirke inntak og tolkning av materiale i studiet. Det at jeg er samboer med en fisker, opprinnelig er fra Møre-kysten, hvor fiskeriet er forskjellig fra her, hvor møringer har rykte på seg for å stikke av når det ikke er penger å tjene i bransjen nordpå og min posisjon som politiker i kommunen – er posisjoner jeg har blitt mint om eller møtt med i intervjusituasjoner. Ofte kan en trekke frem kjente posisjoner og felles forståelse rett og slett for å komme i gang med en samtale og. Uansett om en er utenfra eller innefra vil en ha forforståelse fra feltet og blindhet i forforståelse ikke nødvendigvis uhelbredelig. En kan også ha mulighet til å tilegne seg kunnskap omkring feltet som kan gi et innsyn slik at en kan reposisjonere seg og endre på forutinntatte holdninger (Paulgård 1997, i Fossaskåret 1997). Observasjoner, perspektiv og litteratur fra feltet har hjulpet med å distansere seg fra feltet og bidra til reposisjonering.

Min samboer er en av aktørene i oppgaven, Per i Lyngenfisk, som jeg har intervjuet. Å bruke materialet fra hans intervju har ført til et ubehag hvor det har kjentes for nært å bruke dette intervjumaterialet direkte inn i teksten. Med dette som bakgrunn har jeg valgt å ikke bruke en del av dette intervjumaterialet hvor jeg opplevde hans signatur. Men heller å basere analysematerialet omkring Lyngenfisk fra dokumenter. På den annen side er min samboer en kunnskapskilde inn i feltet, som er viktig for å forstå og se enkelte viktige nyanser i materialet fra en faglig side.

2.7 Situierthet, tekstarbeid og formidling

Det å erfare feltet på nært hold i dagliglivet kan føre til hindringer i å oppnå en slags kritisk distanse til studiet. Denne nærheten fremstår for meg som en viktig del av min situierthet og delvishet i min kunnskapsformidling (Aasdal m.fl 1998). Det å være situert eller gjøre rede for mitt ståsted ser jeg på som svært viktig for å kunne oppnå en slags objektivitet til feltet. En vil alltid være farget av tidligere erfaring og av den livssituasjon en er i. Det vil kunne bli en mer redelig forskning om en kan vise til det ståsted en har og ut i fra og vise til sin delvishet av kunnskap eller mulig vinkling for svar på problemstillingen. For å kunne være situert og oppnå denne delvise kunnskapen som kan være en del av en sannhet og ifølge Haraway (Aasdal m.fl.1998) slik kunne være ”objektiv”, må en redegjøre for sitt ståsted i forskningen.

Det vil si hvilket kunnskapssyn en står for og hvilke ambisjoner og den bakgrunn en har for å belyse det en gjør. Dette har også sammenheng med at politikk og vitenskap ikke kan skilles, ifølge Haraway (Aasdal m.fl. 1998). En vil alltid være med å formidle og påvirke eller la seg bli påvirket ved å formidle og skape kunnskap.

Et annet aspekt ved å arbeide med en masteroppgave av et slikt omfang er å tenke på hvem jeg skal formidle den til og hvem jeg skriver den for som kan prege mitt arbeid. Er det for sensor, for aktører i fisket som vil utvikle sin næring, for lokalbefolkning, forskningsmiljø, andre masterstudenter, markedsledd eller forvaltning? Svaret er nok alle disse. Marianne Gullestad (2003) reflekterer rundt dette i sine arbeid og sier at det viktige er å være bevisst på denne «påvirkningsfaktoren» og at dette kan bidra til påvirke innholdet i oppgaven. Dette er mulig noe av det Haraway (Aasdal m.fl. 1988) viser til når hun snakker om politikken i kunnskapsformidlingen. Vi lar oss påvirke og er med på å påvirke andre slik vi vinkler vår kunnskapsformidling. Mulig bør jeg slik være bevisst på hvem som er viktigst å formidle budskapet til i min oppgave, men samtidig kunne balansere en ydmykhet til feltet og hva det formidler.

Det er viktig for meg å kunne formidle noe tilbake til aktørene i næringa omkring deres forskjellighet, meningsmangfold i en plassering mellom marked og forvaltning, som også gjenspeiler deres mestring og samhold. Samtidig som at feltet er relativt uutforsket i senere tid, etter markante endringer i næringa rundt fjorden. Å formidle med et språk og nærhet til feltet gjennom å fokusere på empirien i oppgaven, er en strategi fra min side for å få frem de gode fortellingene og forskjelligheten i materialet. Samtidig som å kunne være tilgjengelig for aktørene eller næringa i det jeg skriver. Blant annet har jeg valgt å skrive ut sitater fra informantene på dialekt. Noe som kan oppfattes som en distanse fra et mer akademisk språk, eller mellom meg og aktørene. Min hensikt ved å bruke dialekt er heller å få frem nærheten og det levende rundt aktørenes utsagn.

Et annet dilemma kan være hvilken sannhet jeg skal fortelle og hvem som er eieren av denne? Som gjerne kan utgjøre en utfordring i å ha nærhet til forskningsfeltet. Jeg kan få informantenes perspektiver nedtegnet, men mine kategoriseringer i analysen vil preges av mitt ståsted (Fossaskåret 1997). Mitt ståsted som lokal og motivert for å se positive sider i sårbare forhold i næringa, har prega noe av motivasjonen for å skrive denne oppgaven, og har påvirket mine valg av teori og perspektiv. På den annen side, så er dette en oppgave med min underskrift, hvor mine perspektiv har satt farge på oppgaven. Likevel kan en hevde at det kan

være nyttige perspektiv for andre, ved å vise meningsmangfold og forskjellighet i ei næring som kanskje fremstår som enhetlig og fremmed for mange utenfor. Eller åpne opp for andre tanker og mulighetsrom for ulike aktører innen næringa.

3.0 Teori

I dette kapitlet vil jeg belyse ulike perspektiv for tilpasning fra en aktørside i næringa, hvor de også inngår i nettverk. Hensikten med dette teoretiske rammeverket er å bidra til å vise hvilke måter aktører tilpasser seg i ei sårbar næring hvor samfunn, marked og forvaltning som stadig er i endring. Samtidig vil kapitlet søke å gi rammer for å vise forskjellighet i tilpasningene som aktørene gjør. Disse kan også tolkes i en meningssammenheng utifra de praksiser, forvaltningsmessige rammer og materialiteter aktørene forholder seg til i næringa.

3.1 Tilpasning i næringa

Om en skal snakke om tilpasning eller utvikling i henhold til naturnæring og fiskeri hevder Jentoft og Holm (2001) at en må ta høyde både for de lokalsamfunnsmessige, forvaltningsmessige og markedsmessige forhold som næringsaktørene til enhver tid forhandler mot.

Mennesker i nord, som opp gjennom tiden har vært avhengig både av ustabile naturressurser og ustabile markeder, har evnet å omstille seg gjennom å skape ulike former med for sosial organisering, av samfunnsøkonomi og markedsøkonomi (Felt/Singlair 1995, i Bærenholdt og Aarsæther:24). Vi beveger oss i ei næring og et område som er knytta til sterke tradisjoner som samtidig forholder seg til global påvirkning, teknologisk utvikling og forvaltningsmessige endringer. Noe som igjen påvirker forholdet mellom aktørene og deres forhandlinger mot marked, forvaltning og lokalsamfunn. Avstandene, som følger av modernisering og globaliseringer, er gjerne blitt større og annerledes. Og i mange sammenhenger heller prega av formalitet og byråkrati enn ansikt til ansikt – relasjoner, som før (Giddens 1990, i Bærenholdt og Aarsæther 1998). Å svare på tilpasning under tilstander som er utfordrene bærer preg av at aktørene har et visst handlingsrom, samtidig som ulikhetene i tilpasningene som gjøres også viser at ulike aktører har ulike muligheter og evner til å utnytte dette handlingsrommet.

Ottar Brox (1966) snakker om å tilpasse seg ut i fra ulike rasjonaliteter, hvor måter å organisere seg omkring bosted, familie og arbeid preges av ulike sosiale og økonomiske valg. Coping- teorien (Bærenholdt og Aarsæther 1998) tar også inn over seg moderniseringas innflytelse på kontakt mellom mennesker, og hevder viktigheten av de nære praksiser og relasjoner.

Svein Jentoft hevder at når staten innførte et rettighetsbasert kystfiske for å regulere uttaket av fisk i havet, forandret sosiale relasjoner mellom folk på fundamentale måter. Noen ble inkludert og noen ekskludert (2001: 50).

Dette er noe av poenget med allmenningens komedie, hvor samfunn som før var basert på nære uformelle og lojale relasjoner for å drive næringa, nå i flere sammenhenger blir styrt til å kreve til seg ressurser for å drive ei næring som storsamfunn og reguleringer legger opp til. Garret Hardins berømte artikkel "the tragedy of the commons" viser til Scott Gordons (Jentoft 2001: 50) påstand om at individer ikke tar ansvar for det de ikke selv eier og ikke kan forvalte felleseiendom uten statlig inngrep. Jentoft, blant andre, kritiserer denne tilnærminga som en altfor forenkla modell av aktør og samfunn. I virkeligheten finnes det nok verken rene tragedier hvor individer kun tar ansvar for sitt eget, eller samfunn som kun er basert på uformelle og lojale relasjoner. Man finner snarere ulike kombinasjoner av hver av disse (Jentoft 1998, 2001). Samtidig er fokuset til Jentoft retta mot de muligheter lokalsamfunn og aktører kan utgjøre, med gjensidige og nære bånd. Slik som gjennom ulike typer medforvaltning i naturnæringer.

Før var det lokalsamfunnet som stod for næringa, nå er det forvaltninga med sine bestandsmodeller og oppmålte kvoter for salg, nesten uavhengig hvor du befinner deg i landet. Petter Holm (2000) hevder at biologene "driver politikken" gjennom regulering av bestandene etter innføringa av fartøyskvoteordninga, og kritiserer havrettighets- regimet i Norge for å ha fremmedgjort kunnskapen hos fiskerne gjennom å frata dem ansvaret for å forvalte fiskeressursene gjennom kvotereguleringer. Fiskerne fremstilles som i et avhengighetsforhold til staten i sin næring gjennom å være underlagt havrettighets- regimet, hevder Holm (2000).

Forvaltninga er på ingen som helst måte en nøytral størrelse og kan fremstilles i lys av ulike perspektiv og nettverk, og med sine mer eller mindre økonomiske og sosiale sider (Jentoft og Holm 2001, i Jentoft 2001). Fiskerne som aktører vil også kunne opptre forskjellig i ulike kontekster og ståsted. De søker gjerne på ulik måte å tilpasse seg forvaltningsmessige forhold som griper inn i deres hverdag. Samtidig som at aktørene er prega av mer ytre rammer i næringa, som eksternt marked og ressursreguleringer nasjonalt, har de gjerne et ståsted i et lokalsamfunn.

Å finne sin identitet i det lokale, samtidig som at en forhandler og mestrer det lokale er noe av kjernen i tilpasnings- begrepet til Bærenholdt og Aarsæther. Det er snakk om aktører eller nettverk som tar tak i historiske utfordringer og snur de til sin fordel ved å mestre balansen i det nære og fjerne, gjennom sine praksiser. Tilpasninga fremstår som måter å gjøre seg uavhengig på, fra tidligere avhengighetsforhold mot marked og forvaltning. Man søker endra eller nye tilpasninger hvor lokalitet ivaretas samtidig som en kan forholde seg til mer utenforliggende instanser som forvaltning eller eksterne marked.

Sosial økonomi kan også fremkomme som reaksjon på feil i marked og stat. Avhengig av historisk og geografisk kontekst vil den sosiale økonomien ta ulike former og kan inkludere initiativer som ikke møtes fra marked og stat (Moulert og Ailenei 2005). Eksempler på sosial økonomi kan være byttehandel eller gjensidige og sosiale avtaler i et nettverk, som ikke primært er økonomisk motivert, men heller basert på etisk handlingsrom (Graham-Gibson 2003).

Nettverk og kontakt basert på tillit og uformalitet kan fremstå som viktig i forhandlinger mellom det lokale og globale, regionale og nasjonale. Noe en ikke kan fjerne seg fra helt gjennom økonomiske kalkuleringer, om nettverkene skal fremstå som robust og varig (Mingione 1991).

3.2 Tilpasninger som aktiv praksis

Coping -begrepet bygger på Enzo Mingiones (1991) tre begrep assosiasjon, resiprositet og marked som innebærer aktørers ulike måter å tilpasse seg marked, gjennom mer eller mindre formelle og uformelle forbindelser lokalt og mer globalt. Coping innebærer praksiser og relasjoner blanda av økonomisk og sosiale sider.

Tilpasning, oversatt fra coping, beskrives av Bærenholdt og Aarsæther (1998:29) som et begrep om aktiv praksis og som en intersubjektiv sosial prosess. Det er altså mellom mennesker og gjennom praksis tilpasninger skjer. For å fange opp kompleksiteten rundt tilpasningsprosesser må en gå ut i fra hvilke ulike omstendigheter folk befinner seg i, og gjenkjenne utfordringene i allerede institusjonaliserte og materielle strukturer.

Tilpasningsbegrepet fremstår som kollektivt hvor aktører engasjerer seg i å utvikle felles lokalitet gjennom formelle og uformelle nettverk. En kan ikke ta for gitt at ulike aktører til enhver tid og sted opptrer på samme vis. Aktørene bør ikke ses som en felles kropp, men

heller å ha samme ”ånd”. De deler gjerne håp som er tufta på håp om et realistisk mål og hva som er mulig i kollektiv handling (Bærenholdt og Aarsæther 1998).

På aktørnivå kan tilpasningsstrategier være aktive og ”motorer” i lokalsamfunnet med erfaring, også utenfra, som kan være viktige entreprenører pga deres evne til å formulere tilpasningsstrategier og samfunnsprosjekt som bygger bro over lokal- global spenninga (Bærenholdt og Aarsæther 1998). En viktig utfordring som aktør i forhold til å tilpasse seg mellom nære og mer fjerne globale relasjoner, kan være å handle lokalt og samtidig reflektere over det mer utenforliggende aspektet ved handlinga (Bærenholdt og Aarsæther 1998:32-3). Som eksempelvis å overse betydningen av kvalitet for fiskeforedlingsbedriften som skal få solgt fisken, til tross for at den går til eksport ut av landet.

Tilpasning baserer seg på ansikt til ansiktsrelasjoner og kollektiv sosial integrasjon. Det vil si at tilpasninger ikke skjer kun på individnivå, men inkluderer også andre i endringsprosessen. I tillegg kan tilpasning være praksiser som inkluderer moderne bruk av kunnskap som fremmer sosial identitet. I dag kan dette være bruk av teknologi hvor kommunikasjon også utenfor det lokale kan fremme stolthet og mestring. Og videre kan gi mulighet for utvida kunnskapsflyt til andre i ulike nettverk (Bærenholdt og Aarsæther 1998).

Innovative responser som innebærer globalisering kan kjennetegnes som tilpasning. Å innovere vil si å konstituere nye relasjoner og rutiner. Mennesker som tilpasser seg gjennom globalisering, hevder Bærenholdt og Aarsæther (1998), skaper nye sosiale relasjoner som er ulik fra de som ikke er i denne avhengighets- prosessen. Aktører som tilpasser seg slik kan også ses på som innovatører, om de tilfører nye løsninger til lokale problem som svarer på utfordringer i henhold til endringer, og av økt globalisering og kunnskapsbasert økonomi. Innovasjoner innebærer nye praksiser som skaper bedre forhold for bosted, sysselsetting og økonomisk aktivitet i den lokaliteten en befinner seg i. Slike praksiser kan gjerne uttrykkes gjennom nettverk hvor både lokale og ikke lokale aktører og institusjoner deltar (Aarsæther og Suopajarvi 2004:16, i Aarsæther 2004). Innovative samfunnsinitiativ kan også forstås som etisk praksis for lokalitet. Hvor en vilje til å opprettholde samfunn og bosted eksempelvis vil kunne gå foran økonomi og egen vinning. I tillegg kan det å få frem tilstedeværelse av gjemte kapasiteter og eiendeler bidra til en nyttig start for ikke tiltenkte utviklingsmuligheter (Graham- Gibson 2003). Eksempelvis kan utprøving av ulike gamle og enda levende tradisjoner av fiskemat bidra til en slik utviklingsmulighet som ikke først var planlagt.

Improvisasjon, som ut i fra Kramvig og Førde (2012) bør knyttes nært til innovasjonsbegrepet, er også kreative prosesser, som utfoldes i samhandling og involverer sammenstillinger innenfor et mangfold av allerede etablerte relasjoner og koblinger. Innovasjon innebærer å koble om, og det gjør ofte vondt; det oppstår spenningsfelter og bærer brudd (Kramvig og Førde 2012:67). Gjennom å se etter hvordan virksomheter gjenskapes på nye måter og tilpasser seg gjennom kreative praksiser i sine produksjonsprosesser, kan en slik også avdekke innovasjon, slik jeg tolker Kramvig og Førde.

3.3 Hva kan tilpasninger velges ut i fra og hvordan gjøre praksistilpasninger?

Tilpasninger eller måtene aktørene forhandler om utviklinga i næringa, kan uttrykkes gjennom ulike praksiser, forvaltningsregimer og materialiteter. Ulike sosiale, økonomiske og etiske sider ved forvaltning, lokalsamfunn og marked kan uttrykkes i aktørenes praksistilpasninger. Forskjellige aktører kan gjøre valg motivert av slik som bosted, familie, økonomi eller etiske hensyn. Praksiser kan ses på som en måte å tilpasse seg i næringa, som også forteller om aktørenes utfordringer av marked, forvaltning og lokalsamfunn.

Endringer i rammeforhold fra stat og marked bidrar på ulik måte til endringer i praksis hos næringsaktørene. Tilpasninger for å kunne drive fiske fra stedet hvor en bor utvikles gjennom forhandlinger og praksis til marked både lokalt og mer globalt, forvaltning og lokalmiljø. Stedstilhørighet, måter å forholde seg til natur og sammen med dette kunne håndtere en globalt prega økonomi som også har sine lokale særtrekk, er mye av en fiskers ”hverdags-sjonglering” (Jentoft 2001).

Som aktør i fiskeri- næringa handler en gjerne mot et marked. Hvordan en ser på hva som er marked har betydning for hvordan en ser verden og gjør tilpasninger. Forvaltning, marked og lokalsamfunn er på noen som helst måte ikke nøytrale størrelser og representerer politiske forhandlinger som til tider kan være dominerende i en storsektornæring som fiskeri gjerne står for. De representerer ulike forhandlinger gjennom sine praksiser og derav fremtrer også ulike subjekter eller posisjoner for om fiskeriet har mest av lokalsamfunn i seg eller ren markedsøkonomi (Jentoft og Holm 2001, i Jentoft 2001).

Samtidig som at marked eller forvaltning ses på som konstruerte sosiale størrelser som aktørene tolker og forholder seg til, vil en gjennom etablerte praksiser som uttrykkes av institusjoner påvirke aktørenes tolkning. Ulike kontekster for praksis kan være forhandling om regelverk mot byråkrati eller kvalitet av fisk i marked. Marked kan også ses på som kroppslige praksiser. Når det viser sin visdom kan det være ut i fra handlingen til mennesker i nettverket (Elyachar 2005, i Roelvink 2007).

Enzo Mingione (1991) kritiserer det rendyrka og tradisjonelle markedsbegrepet som i stor grad avgrenses kun til kapitalistisk økonomi. Mingione mener dette er basert på svake antakelser omkring sosial atferd. Å behandle markedsbegrepet uten sosiale praksiser eller relasjoner vil være til hinder for å endre sosiale forhold, og bidrar til ugyldige metoder for tolkning hevder han. Et reduksjonistisk markedsbegrep vil videre kunne føre til undervurdering av sosiale forhold og ressurser som er bakenforliggende for økonomiske endringer. Sosiale og lokalsamfunnsmessige forhold som vennskap, familie og lokal samfunnsøkonomi som endres og er robuste på grunn av endring i næringspraksiser, kan være bakenforliggende forklaringer på hvorfor enkelte aktører lykkes til tross for global økonomi som er konjunkturavhengig.

En ren markedspraksis kan være rene økonomiske markedsförhandlinger. Eksempelvis kan dette være bedrifter som er eid utenfra og kun har fokus på eksterne marked og ikke lokale samfunnsforhold i sin økonomiske drift, og selger derfor bedriften ved tap av fortjeneste.

Sterkt økonomisk prega markedrelasjoner kan i mange sammenhenger lede til analyse av system på globalt eller på et mer utenforliggende nivå. Assosiative og formelle faktorer leder gjerne til analyse av forvaltningspraksiser og sentral- lokal relasjoner gjennom bruk av tilpasningsbegrepet. På den annen side vil gjerne resiproke markedspraksiser fremstå som lokal og nær. De tre begrepene utelukker ikke hverandre, de heller utfordrer vår forståelse i hva som foregår lokalt (Bærenholdt og Aarsæther 1998:38). Økonomiske markedspraksiser kan eksempelvis gjerne innebære uformelle varianter av nettverk, hvor det lokale trekkes inn i det globale.

Mingione hevder at heller enn å se marked som kun et økonomisk atskilt begrep, bør begrepet utvides til også innebære sosiale forpliktelser som gjensidighet i samfunnet og mellom aktører. Resiprositet drøftes av Mingione (1991) som sammensatte måter hos aktører til å forholde seg til andre aktører som gjerne har sosial og følelsesmessig involvering, og knyttes nært eller sammenføyes med marked. Spørsmålet om gruppeinteresser har prioritet fremfor

den umiddelbare interessen for individet, utgjør kjernen i resiprositet som faktor for sosial organisering. Bedrifter som organiseres rundt en familie i henhold til barnepass eller bytte av arbeidskraft mellom bedrifter med gjensidige interesser kan være eksempler på resiproke markedspraksiser.

Resiprositet er også en type sosial relasjon som kun har mening innen et organisatorisk system, fordi utveksling ikke kan konkluderes ut i fra en enkelt handling (Mingione 1991:25). Forskjelligheten og endringer i maktstrukturene i gjensidige system er både knytta til mening og viktighet omkring deres felles mål og til noen generelle sosiale forhold. Tilpasninger i nettverk av aktører kan ha et samhold som kan være vanskelig å se utenifra fordi de usagte reglene gjerne forstås best i det nettverket de står i, som der gir mening.

Lokal økonomi og ønske om opprettholdelse av bosted kan ofte være motivasjon for resiproke markedspraksiser (Bærenholdt og Aarsæther 1998). Familiebånd og andre sterke følelsesmessige bånd, selvforsyning, det å sikre stedet for å bo, samt lokale økonomiske praksiser kan inkluderes. Innovative praksiser kan utfordre hierarkisk kontroll, som en kan finne i små samfunn.

Assosiering er effekter av relasjoner eller prosesser som knyttes til markedsbegrepet. Lokaliteter som er avhengig av offentlig overføring ut i fra politiske virkemidler er gjerne eksempler på assosierte markedspraksis. Kriser eller sårbarhet i næringsstruktur kan være årsak til avhengighet av offentlige tilskudd (Mingione 1991, i Bærenholdt og Aarsæther 1998: 39). Årlige overføringer til fiskemottak for å opprettholde arbeidsplasser i distriktene kan være et eksempel på assosiativ markedspraksis.

Det finnes sjelden rendyrka ideelle typer av en tilpasningsstrategi, men heller en blanding av alle tre hvor gjerne en dominerer (Bærenholdt og Aarsæther 1998:40). Resiprok markedsstrategi kan være familie og vennskap som organiserer markedsproduksjon. Dette har tradisjoner i Nord Norge. Resiproke relasjoner er viktig for lokal økonomi, men økonomisk utvikling er på samme tid avhengig av ytre marked og praksiser. Statlig støtta bedrifter kan være eksempel på rent assosiativ markedsstrategier, hvor målet kun skal være å sikre arbeidsplasser for utsatte grupper eller i utsatte områder.

En viktig forskjell mellom gjensidighet og assosiative prosesser mot marked er at henholdsvis familiens interesse går foran i familieforetak, og individets interesse kan komme først ved større foretak som er eksternt eid.

Som innledningsvis nevnt tar ikke Aarsæther og Bærenholdt (1998) med materialitet i sin tilpasningsteori. Dette er avgjørende for å drøfte hvilken betydning fisken har, som en ressurs aktørene er avhengige av, for tilpasning eller valg av strategier i næringa.

3.4 Tilpasning gjennom materialitet

Materialitet kan fremstilles som en avhengighetsfaktor i ei næring som fiskeri. Jeg har som nevnt tidligere valgt å ta utgangspunkt i fisken som materialitet og koble dette til å snakke om tilpasningspraksiser i forhold til forvaltning, lokalsamfunn og marked, i næringa. Dette ved å følge og belyse hva fisken står for i de ulike nettverk, kontekster eller posisjoner som uttrykker både økonomiske, sosiale og etiske sider av aktørenes praksistilpasninger.

Hvordan en ser på hva som er subjekt og objekt i ulike relasjoner eller praksiser har betydning for hvordan en kan tolke mening omkring hvem. Haraway (Aasdal 1998) argumenterer for en intersubjektivitet, hvor vi alle både mennesker, natur og teknologi opptrer som effekter og påvirker vår tolkning av verden. Slik kan materialitet som fisk og teknologi i båten spille en rolle for aktørers måte å tilpasse seg næringa. Ikke bare mennesker i forvaltning, næring, marked og kvotesystem spiller en rolle, men også materialiteter som, fisk, båter og teknologi blir slik en del av nettverk som gjensidig påvirker hverandre og det uttrykk de står for.

Hvor aktørene er situert eller plassert i næringa vil også kunne påvirke hva som formidles og hvilke hensikter de har (Haraway 1988). Om en arbeider for økt salg av kun enkelte fiskesorter på et globalt marked, i stedet for å tilpasse seg fiskens vandringer gjennom salg ut i fra sesong lokalt, vil en kunne påvirke hvordan fisken fremstår i nettverket. På den annen side vil en naturressurs som fisk, ut i fra forekomst og sesong eksempelvis, kunne sette rammer for aktørene tilknyttet næringa i hva som er mulig av salg og slik påvirke deres muligheter i å drive næring.

Donna Haraway legger vekt på ikke å skille mellom politikk og vitenskap, som også innebærer å utfordre tradisjonelle skiller mellom natur og samfunn. Hun hevder at kategoriseringer bidrar til faste identiteter og slik stenger av for forskjellighet og mulighetsrom i måter å se verden. Slik kan vi også skape konflikter og etiske dilemma ved å miste forståelsen for en helhet (Aasdal 1998, Haraway 1988). Som å se at lokale handlinger i fiskeri kan gi globale konsekvenser, og omvendt.

Bruno Latour understreker at grensene for hva som er menneskeskapt og naturlig, har blitt brutt sammen i det moderne teknologiske samfunn og at vi blander sammen hva som er natur og samfunn gjennom ulike formidlingspraksiser. For vi er ikke herrer over naturen og slik som vår arv fra opplysningstiden og vitenskapen tradisjonelt har fremstått som. Vi er heller mer avhengig og infiltrert i naturen enn noen gang før, hevder han (1991/1996. Sørensen m.fl. 2008:250-1). Denne rendyrkinga av kategorier som natur og samfunn, som enda preger vestlig tenkning, har sin bakgrunn tilbake til 1800-tallets opplysningstid hvor økt industrialisering, arbeidsdeling og byråkratisering medførte et samfunn i større grad preget av kontroll og formalitet. Noe som blant annet gjorde sitt utslag i et mer kategorisert og rasjonelt syn på verden hvor rene kategorier og skiller mellom natur og samfunn skulle bidra til en objektiv og sann vitenskap (Alvesson og Skøldberg 2009, Guneriussen 1999).

Natur og samfunn har nok nærma seg og blitt utfordra på grensene i dagens vitenskap. Til tross for at tenkemåter i både dagligliv og forvaltning er preget av kategoriserte og forenkla skiller. Petter Holm (2000) kritiserer samfunnsvitenskapen sin tendens til å behandle fisken som mytologiske vesen og ikke krysse grenser mellom samfunnsvitenskap og naturvitenskap. Han hevder at dette kan løses ved å se fisken i de hybride nettverkene de inngår i og vise til den mening som fremtrer i de ulike sammenhenger. I aktør- nettverk - teori som Holm tar i bruk opptrer natur og samfunn heller som hybrider eller blandinger, preget av de nettverk de ulike objektene trer inn i, gjennom våre praksiser eller kunnskapsformidling. Hybridene er videre knytta til mening i den konteksten de opptrer i. Fisken vil slik som aktør eller objekt i nettverket, sett fra lokalsamfunnet, kunne fremstå med ulik mening om den er knytta til eksport og kvantum enn lokal småskalaproduksjon. Fisken kan slik ikke fremstilles som ren, men bærer med seg en betydning som følge av det nettverket den blir sett i relasjon til.

Menneskers blikk for hvordan fisken tolkes avhenger mye av hvordan den presenteres. Ulike fortellinger og situerthet vil kunne gi ulike uttrykk av hva fisken sin heterogenitet kan innebære. Om fisken er kategorisert kun i en bestandsmodell vil den kanskje ikke si så mye om lokale forhold og gir oss heller ikke mulighet til å følge fisken i det nettverket den befinner seg, for så å kunne se de som aktive agenter i sosialt liv (Holm 2000). Våre tilpasninger bærer preg av hvor vi er situert i nettverket og de sider ved materialiteten eller fisken som vi til enhver tid ser. Ulik tilhørighet og ståsted i næringa kan avgjøre i hvilken grad vi ser fisken som økonomisk eksportprodukt eller som lokalt tradisjonsprodukt, eksempelvis.

Latour (1987, i Holm 2000) hevder at ethvert forslag til hvilken identitet, rolle og ansvar en gitt eksistens skal ha innenfor et nettverk vil være en forenkling og forenkling. Det at ressursforvaltninga forenkler fisken til kun å være en biologisk aktør er nødvendigvis ikke problematisk i seg selv. Det som på den annen side betyr noe, ut i fra aktør-nettverk-teori, er om de aktørene det gjelder kan lokkes eller tvinges inn i den rollen de foreskrives (Holm 2000). Hvordan de biologiske bestandsmodellene som skal regulere fiskeriet settes opp og utformes, og om det tar hensyn til det heterogene og sosiale som fisken påvirkes av, har altså betydning om hvordan den fungerer og for hvem. Det avgjørende er at det er snakk om ville dyr og ikke temma dyr på beite som kan kontrolleres (Holm 2000).

Problemet med vilt liv, hevder Sara Whatmore (2002:31), er at det legger igjen et rom som er vanskelig å tenke seg til tross for at vi har det i oss allerede. Som Latour (1991/96, i Sørensen m.fl) hevder, har vi skapt oss kunstige skiller, som kan stenge for vår måte og evne til å se hva vilt liv innebærer. Å gjenkjenne det ville er å gjenkjenne det heterogene sosiale uttrykket av vilt liv som uttrykker menneske like mye som kategorier av dyr, som lever og opptrer på ulike måter (Whatmore 2002:32). Om en ser de ulike etiske, sosiale og økonomiske konsekvenser av å overbeskatte en art, slik jeg tolker Whatmore, kan en også gjenkjenne de sårbare og utsatte sidene ved fisken som kanskje ikke kan velge sin skjebne som oss.

Whatmore snakker videre om hvorfor en ikke tar del i debatten om grenser mellom oss som mennesker og mot ville utemma dyr. At vi ikke bare på grunn av modernismens eller opplysningstidens arv av kategorisering, men også grunnet moralske dilemma vi havner i, kan avgjøre om en bryter eller utfordrer kategorier mellom vilt og sosialt liv (Whatmore 2002:15). Slik som å snakke om god og tradisjonell matfisk lokalt som også er en trua art, kan være problematisk. Fordi det også kan gå ut over et godt marked som fiskerne livnærer seg på, eller kan være prega av sterke interesser hos lokalbefolkningen.

På den annen side kan en søke å ta materialitet eller fisk på alvor gjennom å la ulike former for materialitet ta del i historiene og femstillingene som produseres (Aasdal 2011, i Førde m.fl. 2012). Materialiteten, i dette tilfelle fisken, forteller gjennom fysiske uttrykk omkring tilpasninger. Noe som også kan gi mening om forhold til marked, forvaltning og lokalitet, gjennom fortellinger hvor praksiser knyttes til fisken. Fiskens reise fra hav til matbord vil kunne fortelle om de ulike nettverk av marked eller forvaltningskontroll den gjennomgår. Samtidig kan dette være fortellinger om lokale fiskesteder, redskap og oppskrift på en

tradisjonsrik rett i området. Vi tillegger fisken mening gjennom fortellinger og tolkninger i de nettverk den opptrer, som identiteter av lokale tradisjonsprodukt eller som rene markedsprodukt eksempelvis.

Fortellinger om materialitet kan også innebære innovasjoner. Måten å ta i bruk innovasjonsbegrepet i analysen har betydning for hva som avdekkes av måtene aktørene gjør tilpasninger (Kramvig og Førde 2012). Kramvig og Førde (2012) hevder at den kreative prosessen som fører til innovasjon bør vektlegges fremfor det tradisjonelle og målretta innovasjons- begrepet. Improvisasjon (Rudie 1994, i Kramvig og Førde 2012) i nyskapingen og hvordan aktører forholder seg til materialitet, i dette tilfelle fisken, har betydning også for resultat. Prosessen og improvisasjoner i omkoblinger eller brytninger i møte mellom tradisjon og nyskaping omkring fiskeforedling kan slik være viktig for å avdekke nye og kreative innovasjoner.

3.5 Tilpasninger gjennom praksiser, forvaltningsrammer og materialitet

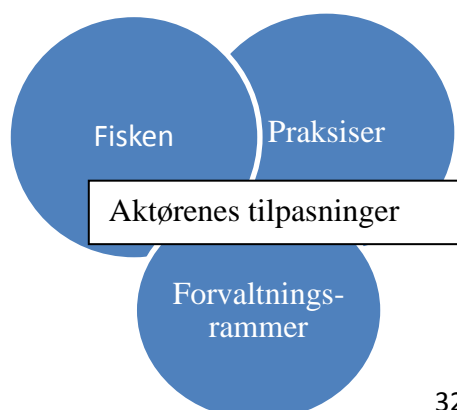
Tilpasninger av praksiser kan fremstå som avhengige eller uavhengige, formelle og uformelle i forhold til marked og forvaltning. Eller som lokale og globale (Bærenholdt og Aarsæther 1998, Mingione 1991). I henhold til fisk, så er kanskje ikke tilpasningen like entydig for oss.

Tilgangen for å snakke om materialitet kan på samme tid som å utgjøre et

avhengighetsforhold ovenfor vilt liv, også gi etiske utfordringer (Whatmore 2002).

Ulike uttrykk av tilpasninger bærer også med seg mening i den posisjonen eller konteksten det opptrer i nettverket.

Nedenfor har jeg skissert opp en modell, som viser at de forskjellige praksisene til aktørene går over i hverandre og gjenspeiles i sin hybriditet. I analysen vil jeg vise til de ulike måtene å se tilpasninger på hos aktørene, gjennom praksiser, forvaltningsmessige rammer og materialitet. Samtidig inngår det fortellinger om at de også utfyller og overlapper hverandre, og kan i dette spillet gi andre eller nye uttrykk av tilpasninger.

4.0 På hvilken måte gjør aktørene praksistilpasninger?

Slottet Gård, Lyngen Fisk og Skjervøy Sjømat, er som sagt alle plassert ved Lyngenfjorden, og er bedrifter i ulike faser og med ulik utforming i henhold til eierskap og driftsform, innen kvitfisknæringa. Jeg vil herunder presenter ulike praksiser de forholder seg til i hverdagen. Forhold til andre aktører i markedet både nært og utenfor fjorden, i tillegg til regelverk i byråkrati i en sammenkobling til lokal og sesongbetont praksis retta mot til å opprettholde både bosted og næring er noe av det som fortelles.

4.1 Skjervøy Sjømat

Dette er foredlingsbedriften som fiskerne ved fjorden, gjennom avtale med de lokale mottakene, hovedsakelig har selger fisken sin til. Det har de gjort siden de lokale mottakene åpnet, etter 1997. Riktignok under andre navn enn Skjervøy Sjømat også.

4.1.1 Eierskap og driftsform

Skjervøy Sjømat er eid av et datterselskap siden 2010, Atlantic Seafood AS, fra Ålesund, som driver med saltfisk – produksjon hovedsakelig av torsk og sei, som de eksporterer til klippfiskproduksjon og videre marked sør i Europa. Atlantic Seafood, leier lokalene av Skjervøy kommune og driver bedriften Skjervøy Sjømat hvor 12 arbeidere er ansatt på kontrakt og totalt 30 er i arbeid i perioder hvor det er mye å gjøre. Dette er arbeidere med både lokal og utenlandsk tilhørighet. De har leveranse fra 7 mottak i distriktet som er Mandalen, Djupvik, Nordreisa, Badden, Segelfjord, Burfjord og Spildra. I tillegg til lokale fiskere ved Skjervøy som leverer direkte og større fremmedbåter med og uten leveringsplikt. Daglig leder ved bedriften og styreleder har sitt daglige virke fra Ålesund mens produksjonssjefen på bruket er fastboende på Skjervøy.

Førsteintrykket av Skjervøy Sjømat var en nedslitt bedrift med dårlig merking, hvor skiltinga av bedriften er feil. Det skulle vise seg å ha en bakgrunn i blant annet forhold som at bedriften stadig hadde skiftet navn og eiere. Produksjonssjefen som jeg hadde avtalt intervju med sa at det verste angående eierforholdene var at han følte seg som en kommunalt ansatt. ”Sa du kommunalt ansatt..?” ”Ja, vi leie bygget av kommunen og må følge deres vilkår. Vi e eid av et Ålesund-firma, så når dem si hopp så hoppe vi fortell han videre om eierskapet. Dem e heldigvis her ikke så ofte, så det blir ikke så mye innblanding slik” (Skjervøy 24.08.12).

Skjervøy Sjømat viser et bilde på hvordan eierskap kan påvirke drifts- sårbarhet. Fortellingen nedenfor omkring overtakelser de siste åra i tillegg til kommunens rolle gir et innblikk hvorfor eierskapet er slik i dag.

Skaretfisk AS på Arnøya, i Skjervøy kommune, var opprinnelig en familiebedrift, eid og drevet siden 2000 frem til 2005. Skaretfisk ble kjøpt opp av Nergård AS, en opprinnelig familie- eid bedrift fra Senja med lange tradisjoner i kvitfiskbransjen, som ble solgt til nasjonale eiere i 2008³. Samtidig som Nergård kjøpte Skaretfisk på Arnøya tok de også over filetfabrikken på Skjervøya i 2005 og samlet begge bedriftene i Skaretfisk AS. Etter at Råfiskelaget trakk tilbake kjøpetillatelsen i 2008 på grunn av manglende sikkerhet ved begge Skaretfisk sine avdelinger, ble de fleste ansatte permittert. Samme dag måtte daglig leder og styreleder, som også eier knappe 40 prosent av aksjene i Skaretfisk, fratse som daglig leder. Han ble erstattet av tidligere daglig leder ved Nergård Reker i Senjahopen.⁴

I 2009, etter fiskerikrise, permitteringer og mange røde tall i regnskapet, ga Nergård-ledelsen signal om at de ville selge ut begge bedriftene. Dette ledet til forhandlinger med kommunen hvor daværende ordfører stod i bresjen for at Skjervøy-samfunnet ikke skulle tape både arbeidsplasser og trålkonsesjoner med plikt til levering. Kommunen mista konsesjonene, men mottok 15 millioner fra Nergård, som kompensasjon for at de forlot Skjervøy. Dette til drift av Skjervøy Utvikling, en stiftelse oppretta av kommunestyret hvor målet var å bidra til videre fiskeriutvikling, investering og infrastruktur for næring i kommunen. Skjervøy Sjømat mottok 4, 5 millioner til investering av utstyr til Skjervøy Sjømat, som Nergård tok med seg da de avslutta drifta.

Atlantic Seafood tegna under avtale for overtakelse allerede i januar 2010. De var interessert i fortsettelse av saltfiskproduksjon og forplikta seg i avtalen med kommunen til å arbeide for å tørke klippfisk og opprette tineanlegg for trålråstoff. Det var ifølge produksjonssjefen forsøk på å starte opp klippfiskproduksjon i starten, men dette svant hen av ulike årsaker.

4.1.2 Skjervøy Sjømat og forholdet til fiskerne

Kvitfiskmarkedet som fiskerne ved Lyngenfjorden forholder seg til, snakkes i stor grad ut i fra hovedmottaket på Skjervøy, Skjervøy Sjømat. Bedriften har vært stengt i lengre perioder utover 2000-tallet av årsaker som lav kjøpekraft sør i Europa, hvor fisken eksporteres. Salg av saltfisk i Norge viser for øvrig gjennomsnittlige tall på minussiden mellom 1993 til 2009 (Nofima 2009) I periodene med stenging har heller ikke flesteparten av fiskerne ved fjorden hatt muligheten til å selge sin fisk. Skjervøy sjømat har gjort noen forsøk på å komme denne

³ <http://www.nergard.no/about-us.182522.en.html> (Lest 7.5.13)

⁴ <http://fiskeribladetfiskaren.no/skrivut.asp?lesmer=8162&skrivut=ja> (7.5.13)

utfordringa til livs.

Nils Ivar, fisker og leder ved mottaket i Manddalen forteller om da Skjervøy Sjømat tenkte å igangsette pakking av fisken på mottakene, slik at fisken skulle få bedre kvalitet; ...”Ålesund fisk eller Skjervøy Sjømat va interessert i råstoff for å drive produksjon fra mottakene slik at det kunne sendes ut ferdig pakka til markedet....det e jo egentlig en form for videreforedling..meininga då va at vi sku få større pris og at fisken sku være pakka.” S:” e dette lenge siden?”

NI:” det va i vår eller vinter detta at det va et blaff.. men det har ikke hørtes nåkka mer om det....Det var Skjervøy Sjømat som skulle selge fisken til Ålesund fisk mens mottaka pakka fisken ferdig. Men det har ikke hørtes noe mer om det. Litt vanskelig å få til siden fiskaran sjøl sku gjøre det. Hadde det vært dem som henta fisken at han sku få pakka fisken. Då hadde det vært mye enklere..” (Nordnes 13.06.12).

Produksjonssjefen ved Skjervøy Sjømat viser til at mye av hindringene i å starte opp et slik forsøk med å pakke fisk på mottakene og selge direkte til markedet er å få lov til dette av de rette instansene, besørge transport og at fisken ble rett pakka og merka. På den annen side forteller også produksjons- sjefen at samarbeid med mottakene og fiskerne er ”alfa omega” (Skjervøy.24.08.12).

4.1.3 Skjervøy Sjømat – forsøk på lokalt i det globale

Skjervøy sjømat er en større bedrift, med ensidig driftsform hvor både marked eiere er utenfra. Bedriften er prega av rene markedsrelasjoner eller praksiser hvor det kan se ut til at det lokale har mindre betydning i disse forbindelsene. Forsøket med å starte opp med lokale tradisjonsprodukt og pakking av fisk på mottakene som strandet, er eksempler på dette. Dette kan for øvrig også ha en del med økonomi å gjøre, men en kan anta at en manglende vilje i ut i fra at eierskapet eksternt ikke er tilstede for slike tiltak. Samtidig hevder produksjonssjefen at de lokale fiskerne og mottakene er betydningsfull for bedriften og at de er avhengig av deres velvilje. Hans utsagn om eierskapet, hvor han både er kommunalt ansatt og eid av Atlantic Seafood, gir også et bilde på det lokale sin betydning til tross for at bedriften handler i et globalt marked (Aarsæther og Bærenholdt 1998).

Flere av fiskerne som er tilknyttet Skjervøy Sjømat, har ettersom bedriften har vist usikre tall gått over i annet arbeid eller mer bortefiske. Deres forbindelser til mottaket er gjerne via de lokalt ansatte, som mottar beskjed ovenfra om henting av fisk og eventuelle stenginger. Det kommer gjerne ut som mer assosiative og enveis- beskjeder ovenfra. Som en fisker uttalte ..”nederst på stigen kommer fiskeren” (Hovdenak 2011). Det er ulike posisjoner som fremtrer i forbindelsene mellom Skjervøy Sjømat og fiskerne. Hvor fiskerne gjerne blir stående i et avhengighetsforhold til eksterne eiere og markedskrefter. På den annen side er også Skjervøy sjømat avhengig av fisken som mottakene leverer som preger lojaliteten til fiskerne og mottakene. Riktignok med forutsetning av bedre tider når bedriften kan kjøpe fisken deres.

4.2 Slottet gård

Mens Skjervøy Sjømat er eid av eksterne eiere og driver med eksport av fisk er hele familien Kiil ved Slottet gård involvert og bidrar i bedriften, som i tillegg til fiskeforedlinga er bosted og gårdsbruk.

4.2.1 Eierskap og driftsform

Gården har lange tradisjoner med å lage tradisjonsmat av fisk, men formaliserte først drifta i 2006 for utsalg hjemmefra og øvrig salg i regionen. Det er Mari og Jarle som står i produksjonen og tar seg av det daglige virket med foredlinga av fisk i tillegg til å besørge gårdsdrifta. Sønnen deres Tom, som har en bakgrunn som dataingeniør har drevet fiske på fjorden og sesongbetinga bortefiske på Finnmarka siden 2001. Han er ”motoren”, for å få bedriften formalisert slik at den også fungerer som mottak for fisk og innehar kjøps og salgsløype. Slik kan de både kjøpe fisk direkte fra fiskerne og selge den direkte til forbruker. De selger først og fremst sine produkt i Troms- regionen, men har også sendinger lengre sør og nord i landet.

”På Slottet gård har det gjennom generasjoner vært drevet matproduksjon. I starten var det kombinasjonen jordbruk og fiske som var levevei på gården. Dette forandret seg og etter hvert var det kumelk sammen med kjøttproduksjon som var hovednæring på Slottet. Fisk ble mer en avveksling - man fisket til eget forbruk og det som ikke ble spist ble hengt til boknafisk og tørrfisk. På den måten har vi også hatt tilgang til vår egen lutefisk her på gården. Slekt og venner som var på besøk når vi serverte lutefisken vår spurte om å få kjøpe noen kg. Vi øket produksjonen litt og litt, år for år, for å ha nok til oss selv og dem som hadde bestilt, og

dermed startet snøballen å rulle ”⁵

Når jeg besøker gården en klar og fin november- dag gir også Jarle og Mari meg mye av denne fortellingen om Slottet Gård sin utvikling. De er opptatt av liv på gården, trivsel, lage god mat og produkter som de har gjort i årevis. Forskjellen, etter oppstarten i 2006, er kanskje mer arbeid med skjema og kontroller. De ønsker heller ikke å drive det så stort, det er jo slik de vil ha det. I april 2013 stod utvida lokaler for produksjon klar, ikke for å bli større, men for praktiske hensyn som nok plass til lagring, tørking og renhold.

De er opptatt av at produksjonen skal være liten slik at de kan yte kvalitet og gjøre det for hånd slik de alltid har gjort. Slik kan de også ha bedre kontroll og prøve ut og smake på hvert av partiene med fisk. Når jeg spør hvor de får fisken fra, forteller de også om en god og fast kontakt med 7 til 8 lokale båter. Av og til henter de også spesielle fangster som kveite lengre unna. Slottet gård benytter samme kai hvor Skjervøy Sjømat henter fisk, men kjøp og salg av fisken foregår på gården. Fiskerne som de forhandler med, tar av kun levende fisk som er av topp kvalitet, og Slottet Gård kjøper inn all typer fisk ettersom hva som fiskes. Slik blir drifta svært sesonginnretta etter type fisk. Siden torsk og uer eksempelvis har noe ulik sesong, lokalitet og mengdetilfang (Slottet Gård 6.11.12).

4.2.2 Å finne marked og kunnskap

”Kunne drevet større..det har heller ikke med plassen å gjøre. Med det her kunne en ha drevet mye større fordi markedet virke å være umettelig. Det har mer med vårt ønske om å være små og drifte det på en måte vi trives med slik vi gjør det i dag” (Slottet Gård 6.11.12).

Råfiskelagets salgssjef som har god kjennskap til området fremhever Slottet gård som unik og innsatsvillig som har greid å tilpasse seg og overleve i markedet med sine produkt og beliggenhet (Tromsø 20.09.12) .

Eierne av Slottet gård uttrykker seg på den annen side mer omkring særegne og gamle oppskrifter, ”jungeltelegraf” og ”prøve og feile -metoder”, da jeg spør hvordan de har funnet ut av produksjon, kunnskap og marked. Drifta har gått over flere år og tilpasningen uttrykkes som å ligge i det små og sesongtilpassa. Noe kurs hos Innovasjon Norge som de har vært invitert til har de ikke hatt tid til heller. Å bruke avisa eller oppslag har liten hensikt, ”jungeltelegrafen” er det mediet som har vist seg å fungere best. På den annen side så er de på

⁵ <http://www.slottetgard.no/web/index.php>. (Lest: 6.5.13)

banen med egen internettside hvor kunder kan bestille fisk (Rotsund 13.06.12, Slottet Gård 6.11.12).

Daglig leder ved Coop Birtavarre fremhever nærheten og den uformelle kontakten med Slottet Gård som en fordel hvor de både tilbyr og frakter fisken til butikken som kundene er fornøyd med. Han trekker frem at det er mye kjedestyrkt i dagens butikker og at de må forholde seg til deres sortiment og hylleplass, og at lokale aktører ikke kan ta deres plass. Slik som frossen torsk fra de større aktørene utenfra selges det lite av ..”folk e ikke vant til slik fisk, dem vil heller ha i ferdig skive og slik fisken ser ut” (Birtavarre 24.08.12). Tom bekrefter den samme hindringen i forhold til kjedeavtaler når de skal tilby fisk fra Slottet Gård til butikkene, som fører til at butikkene ikke kan bryte avtaler til fordel for lokale produkt. Til tross for at det ser ut til at både Coop Birtavarre og Slottet Gård kun ser fordeler med deres gjensidige samarbeid hvor kundene er fornøyd og lokalt marked støttes.

Mari Kiil forteller med begeistring om leveranse av fisk til sykehjemmet i Kåfjord, et mindre sykehjem innerst i Kåfjorden som også har utleveringa av middag til eldre og andre med behov. De er svært fleksibel i hva de tar i mot av fisk og krever heller ikke de større mengdene...” og så levere vi til sykehjemmet i Birtavarre. Dem kan vi ringe dagen før for å tilby og de tar gjerne i mot. Dem e virkelig flink til å lage mat, dem sku hatt medalje. Mølja, ⁶rognbollsuppe, fiskekake av hyse, alt lage dem fra botn av”. Mari forteller videre om Sonjatun, som er en større sykehjemsinstitusjon på tettstedet Storslett omkring tre mil nordover langs E6, at de har turnus på seks uker som de må ha bestilling på store mengder inne til i god tid...” det makte ikke vi med vår størrelse på produksjonen. Vi har bare våre egne hender”. Kun i hektiske perioder leier de inn et par ekstra folk (Slottet Gård 6.11.12).

Når jeg spør Tom om hvilke nettverk og kontakter som er viktig for å drive næringsutvikling svarer han; ...”vet ikke..ska eg være helt ærlig. Leveransenettverk må en ha..men i forhold til salg, går det kun på jungeltelegrafan.... Folk ser når en har garn ute, de følge med.. ..Og så er det tøft å være teknologisk”.

⁶ *Rognbollesuppe*, er en spesiell og tradisjonell matrett fra Kåfjord. Suppa kokes med kraft fra kjøttbein. Det lages boller av rogn fra torsk eller sei som blandes med egg, krydder og grovmel el. Kjøttbiter settes også i bollene, som til slutt kokes med kraften sammen med oppkutta potet og gulrot. (Lest 1.6.13: <http://www.maloalo.no/side/index.php/gamle-matoppskrifter/59-rognbollesuppe>)

Det med sporbarhet av hvor fisken er fiska forteller Tom videre at han holder på å arbeide med nå. De har ordna med link fra Slottet Gård sin hjemmeside hvor en kan gå inn og se livebilder fra fiskebåten til Tom. Her kan fiskehandlere gå inn og se hvordan fisken behandles og om han er på tur mot land. Ikke minst er dette viktig for dem hjemme, da slipper han så mye telefoner.

4.2.3 Å møte motstand

..”Du skal ikke komme her og komme her. Slik e det med det meste og det er uansett. Kan du si både eg som fiskar..når eg starta med dette..de gamle fiskaran si tel meg at det får du til—men så får du høre nåkka anna på bygda. Men så går det noen år og det vise seg at det går bra og at en faktisk fiske hakket bedre enn de fleste så..og at en da fiske hele året ikke minst. Da vinn en respekt..” (Rotsund 13.6.12).

Å starte opp med nye ideer og foretak på små steder kan gi utfordringer i forhold til egalitær kontroll og hierarki (Bærenholdt og Aarsæther 1998). Noe som gjerne innebærer at det kan være vanskelig å bli godtatt med noe nytt fordi en gjerne ikke skal være bedre eller gjøre noe annerledes enn andre. Tom forteller at det tok noe tid å tilpasse seg og oppnå salg i nærmiljøet. Her måtte på en måte bevises ekstra godt at de var god på fiskeforedling. Men de ga seg ikke og solgte likevel godt til områder lengre unna, før de lokale etter hvert kom og kjøpte.

4.2.4 Slottet Gård – trivsel, tradisjon og nyskaping

Gårds og fiskeforedlingsbedriften fremstår som svært uformelle gjennom sin familiebedrift, hvor selvhushold og bosted er og har vært mye av motivasjonen for bedriften. Bangura (1994, i Bærenholdt og Aarsæther 1998:28) forstår tilpasning som strategier i hvordan mennesker og hushold organiserer seg for å leve.

De vektlegger nære og personlige, tillitsfulle og enkle tilknytninger mot markedet. Samtidig som verdien av å være små og fleksibel fremmes i flere av deres fortellinger. De tar også i bruk teknologi ovenfor markedet, noe som forteller mer om deres ståsted mellom tradisjon og modernitet, hvor nye brytninger og uttrykk gjør seg gjeldene (Førde og Kramvig 2012).

Brytninger er en del av nyskappingsprosesser, gjennom at etablert praksis endres og utfordres. Det innebærer ofte nye nettverk, nye praksiser og nye materialiseringer. Og det innebærer forhandlinger om roller, verdier, symboler, normer og normalitet (Førde 2010, Førde m.fl. 2012)

På den annen side har de også noen utfordringer i forhold til ”egalitær” kontroll gjennom å ha opplevd motstand i oppstarten med fiskeforedling, hvor det tok tid å etablere en lokal kundekrets. Samtidig har Slottet Gård tilegna seg et marked utenfor lokalsamfunnet via internett- bestilling hvor kontakten er mer markedsretta og formell. Deres praksiser er i høyeste grad prega av resiproke eller uformelle bånd i en lokal kontekst, samtidig så forholder de seg til kunder utenfor de næreste stedene hvor kontakten fremstår som mer markedsrelatert og formell (Aarsæther og Bærenholdt 1998).

Bærenholdt og Aarsæther (1998) kritiserer tendensen til å begrepsfeste globale krefter som sterk og lokale som svake. De hevder at globale krefter alltid er en del av lokale og sosiale praksiser på deres sted like godt som utenfor. De lokale kreftene står utvilsomts sterkt i den familie- eide bedriften. Samtidig så forteller de om en overlevelsessevne og forhold til aktører utenfor det lokale, som de forhandler sin lokalitet opp i mot. Eksempelvis via sendinger av lokale tradisjonsprodukt via nettverk som slik også oppnår tilhørighet og styrking av det lokale utenfor nærområdet.

4.3 Lyngenfisk

Slottet Gård er en mindre og lokal fiskeforedlingsbedrift som forholder seg til lokalt marked og eksperimentering av sine produkt. Mens Lyngenfisk både søker marked utenfor Norge og lokalt gjennom markedsanalyser og skaping av kontakter.

4.3.1 Eierskap og driftsform

Lyngenfisk DA ble stifta i 2011, med hensikt å drive fiskeforedling på hjemstedet til de to aktørene. Per har drevet med fiske siden 1995, i hovedsak med egen båt hjemmefra i tillegg til bortefiske på Finnmarka i vårsesongen. Han har også tidligere arbeidet på større hav- gående fiskebåter. Viggo som er systemingeniør, i tillegg erfaring som egen næringsdrivende, har vært bosatt de siste åtte åra i Manndalen. Per sin søster Lisa er leid inn som konsulent, ho er gift med Viggo og er utdanna samfunnsplanlegger i tillegg til å inneha erfaring fra prosjektledelse og bedriftsetablering. De har alle et ønske om å bo hvor de bor, endre sin arbeidshverdag eller ha andre utfordringer. I tillegg til bidra til en bedre samfunnsøkonomi på stedet.

Lyngenfisk vil ha flere ben å stå på, både lokalt og utenfor, i sin oppbygging og driftsform. De to driverne tar sikte på å inneha majoriteten i eierskapet og ser etter både lokale og eksterne medeiere og investorer til bedriften. Bedriften antas å gi arbeidsplasser for 10 personer hvor produksjonen skal være delt inn i en del for tørking av fiskefilet og restråstoff, og en for ferskfiskforedling. Restråstoffet, som er tørka hoder, bein og avskjær av fisken planlegges for eksport til Nigeria. Tørka filet skal gå til hele landet imens fersk filet skal gå til salg hovedsaklig i Troms-regionen (Lyngenfisk 2012).

4.3.2 Kapital, kunnskap og kontakter

Lyngenfisk har i skrivende stund avslutta forprosjektet og har vært i en rekke møter med PwC og Innovasjon Norge for å gå i gang med oppbygginga av bedriften. Kommunen er svært positiv og ser at lønnsomheten som er kvalitetssikra fra ⁷PwC og Innovasjon Norge for oppstart av ei bedrift som antyder omkring 10 arbeidsplasser vil være en unik og utviklingsretta mulighet for kommunen.

PwC fremstår som de store ”tallknuserne” for å kunne avdekke lønnsomheten i Lyngenfisk-prosjektet. Kapital og kunnskap fremmes gjerne som hedersord for å kunne lykkes som en større bedrift. Samtidig har Lyngenfisk hele tiden hatt fokus på det lokale aspektet i henhold til eierskap, lokalitet og involvering av lokale ressurser som fiskerne på Lyngen- fjorden. Nå-situasjonen er at kommunen må på banen for å vise til lønnsomhet og en villig tilrettelegging for en lokalitet av bedriften i Manndalen.

I søknader til både Råfiskelaget (2012) og Innovasjon Norge (2013), vektlegger Lyngenfisk både den lokale forankringa gjennom samarbeid med fiskerne og Skjervøy Sjømat i tillegg til å involvere lokalt næringsliv for transport og bygging av bedriften. På den annen side legger de opp til en produksjon som krever en omfattende og ny kompetanse her til lands innen tørking av restråstoff.

Per og Viggo deltok i et kurs som var støtta av næringshagene i Troms hvor de også skulle gjennomføre en studietur for å hente inn kunnskap for å kunne drive sin fiskeforedlings-

⁷ PwC, eller Pricewaterhouse Coopers er et globalt nettverk av firmaer som tilbyr bransjerettede tjenester innen revisjon, rådgivning, regnskap, skatt og avgift (Lest 1.6.13:

http://www.pwc.no/?utm_source=google&utm_medium=ppc&utm_campaign=Brand&gclid=CPitrGxwrcCFZJ4cAodCGgA3g)

bedrift. Turen gikk etter et halvt års arbeid for å få tilgang og kontakt med aktører som driver med tørking av restprodukt av fisk, endelig til Scotland i mai 2012.⁸

I etterkant av turen fikk de også besøk fra kontakter i næringa som besøkte Manndalen for å hjelpe de videre i planlegginga av bedriften i henhold til utstyr og bygg. Innovasjon Norge og PwC har den siste tiden bidratt med midler og dialog videre for å kvalitetssikre tall med tanke på en endelig bygging og etablering av Lyngenfisk. De satser også videre på selv å hente inn kunnskap omkring tørking av fiskefilet ved å besøke en bedrift på Island, som en av deres kontakter driver. Søknad på midler til hovedprosjektet med PwC sine kvalitetssikra tall ligger per i dag inne til behandling hos Innovasjon Norge (Lyngenfisk 2013).

4.3.3 Å finne marked

På butikkene selger de også lite av ”den blåfrosne Findus- fisken” viser Lyngenfisk sin markedsundersøkelse, og at det foreligger et behov for å kjøpe fersk og ferdigpakka filet fra fisk, lokalt (Lyngenfisk 2012). Samtidig så oppgir fiskerne at markedet for salg av fisk lokalt er der fordi de selger både med og uten salgsløyve og bytter villig vekk til familie og venner i et omfang som er nærmest umettelig (Hovdenak 2011).

Det at fisken fra fjordfiskerne er lite attraktiv og lønnsom i et dominerende saltfiskmarked, er noe som Lyngenfisk forsøker å snu til sin fordel i sitt konsept. Lyngenfisk tar i forprosjektet utgangspunkt i den fisken Skjervøy Sjømat helst ikke kjøper, altså all kvitfisk utenom torsk og sei. Noe Skjervøy Sjømat også stiller seg positiv til. Samtidig ønsker bedriften å hente fisk fra hele Troms fordi kvantumet som landes ved Lyngenfjorden er for lite til den størrelsen på driften og markedet de arbeider mot. Lyngenfisk er også i dialog med lokale fiskere og næringsliv for leveranse av fisk, transport og bygging av bedriften (Lyngenfisk 2012).

4.3.4 Lyngenfisk - med føtter i det lokale og globale

Lyngenfisk fremstår i stor grad som å være motivert av familiære forhold og kunne bo på stedet. I tillegg legger de i sine forretningsplaner opp i mot lokal og sosial økonomi og er opptatt av mer uformelle og nære markedsforbindelser hvor det sosiale vektlegges fremfor det økonomiske. På den annen side så signaliserer bedriften også typiske markedspraksiser med kalkulerte beregninger av marked og analyser i sitt forarbeid med bedriften, hvor eksterne kontakter, Innovasjon Norge og PwC er involvert. I kontakt mot eksternt marked forsøker de å myke opp relasjonene gjennom mer uformelle besøk hjem til Manndalen. Ut av dette tilpasser aktørene i Lyngenfisk seg til nye sosiale relasjoner som er retta utad. Samtidig har de

⁸ <http://www.reisogryk.no/m/nyh/?nyhet=1338786265&vn=736&mid=m451&id=1> (Lest 29.5.12)

rot i det lokale, i sin oppbygging og drift, ved å gjøre allianser med lokale aktører innenfor fiskeri, transport og bygningsbransje (Aarsæther og Bærenholdt 1998).

4.4 Aktørenes praksistilpasninger

Lyngenfisk og Slottet Gård fremstår som både like og ulike. Noen av likhetene ligger i familie og ønske om å bo på hjemstedet. I tillegg til at fiskerne Tom og Per, som er tilknyttet bedriftene, har utøvd næringa med oppstart etter 1990, da fartøyskvoteordninga ble innført. Både Tom og Per refererer til at de begge har vært nødt til å endre på næringa og ta tak i den for å fortsette å leve av den lokalt. De forsøker å snu krise og nedgangstider til en mulighet med andre ord (Aarsæther og Bærenholdt 1998).

Forskjelligheten mellom bedriftene ligger mer i hvordan de angriper markedet. Hvor Slottet Gård har en tradisjonsbasis i sin oppstart med kreativ utprøving i det små mot marked, går Lyngenfisk strategisk til verks i analyser av marked og søker kontaktnett, kompetanse og kapital de mener å ha behov for å gjøre alvor ut av bedriften. I både en markedsretta og mer uformell eller resiprok form. Skjervøy Sjømat på den annen side, som fiskerne har vært og fortsatt er i et mer eller mindre avhengighetsforhold til, har nå avtaler og kontakt med både Slottet Gård og Lyngenfisk med tanke på den fisken de kjøper eller ønsker å kjøpe. De er lojale og uttrykker et gjensidig forhold som er avhengig av tillit mellom bedriftene.

Skjervøy Sjømat kan sies å utøve markedspraksiser prega av avstand, eksport og kapital. Samtidig fremstår forholdet til fiskerne som mer uformell, hvor bedriften hevder å være avhengig av deres tillit. Fiskerne og Skjervøy Sjømat forhandler om den samme fisken som de er gjensidig avhengig av. På samme tid skiller det gjerne hvordan de forholder seg til marked. Hvor Skjervøy Sjømat er orientert utad mot mer globale forhold, er fiskerne mer opptatt av å få solgt fisken hvor de bor og bidra i lokalsamfunnet, eller bare ha en næring de kan leve av.

5.0 På hvilken måte forholder aktørene seg til forvaltningsmessige rammer?

I dette kapitlet søker jeg å belyse hvilken måte aktørene og øvrige fiskere ved fjorden forholder seg til forvaltningsmessige rammer som, kvoter, regelverk og offentlige tilskudd i næringa. Jeg har valgt å ta med andre fiskere i fortellingen også fordi deres praksiser bidrar til å gjenspeile mangfold i tilpasninger som både Skjervøy Sjømat, Lyngenfisk og Slottet Gård berøres av i sitt nettverk. Vinklinga fra informanter i Fiskeridirektoratet og Råfiskelaget omkring betydningen av de ulike rammene er også en del av empirien som presenteres. Dette for ytterligere å kunne gi et bilde av rammer fra forvaltninga, som de lokale aktørene forholder seg til. Råfiskelaget er fiskernes salgslag og befinner seg i spennet mellom forvaltning og marked i sitt forhold til fiskerne.

Forvaltninga har endra seg og de er ikke like synlig for fiskerne ute på kaia som før, mye foregår elektronisk og via internett. Regulering av fiskebestander og kontroll gjennom lovverket fremfor økonomisk støtte og veiledning preger fiskeriforvaltningas oppgaver i dag. Fiskerisjefen i fiskeridirektoratet avdeling Troms forteller noe av dette bildet.. ”ja det e mindre daglig løpende kontakt ansikt til ansikt...vi har jo på en måte daglig løpende kontakt ute på fartøyan..føle at vi ikke har tapt kompetanse..å hjelpe dem frem har bankan og rådgivningselskap tatt over....vi kan rådgi dem..og forklare regelverk eksempel ved å skaffe båt. ...men det e klart tia me sånn varig økonomisk støtte til fiskerinæringa e jo kanskje over og vil aldri komme igjen....” (Tromsø.14.09.12)

5.1 Ressursregulering og fartøyskvoteordninga

På slutten av 1980-tallet ble det klart at torskefiskeriene sto overfor en ressurskrise. Mange år med overfiske etterfulgt av en stor selinvasjon oppgis som forklaring på en akutt krise i næringa som førte til stopp i torskefiske 18.april i 1989. Myndighetenes svar på krisen var innføring av fartøyskvoteordning med virkning fra 1990. Torskekvota og øvrige kvoter reguleres ut i fra antatt bestand, basert på forskning og tidligere års fiske. Dette fordeler myndighetene hvert år videre på de ulike flåtegruppene (Fiskeri og kystdep. 2008).

For fiskerne ved Lyngenfjorden innebærer fartøyskvoteordninga kjøp av kvote for å ha tilgang til et garantert og helårig torskefiske, noe som tidligere var et fritt allmenngode. Båter under 11 meter, som vi finner flest av ved Lyngenfjorden, kan ikke ha flere kvoter på en båt i motsetning til fartøyene over 15 meter. For å få ned overkapasitet på fangstsida ble det også innført strukturering som innebærer kondemnering av eldre fartøy og sammenslåing av kvoter

ved bortfall av kvoter. Inntakskriteriet for fartøyskvoteordningen var at en i de tre årene før 1990, i en viss periode av året, skulle ha levert et minstekvantum torsk, gradert etter fartøysstørrelse (Fiskeri og kystdep. 2003-4).

Kvota knyttes gjerne til muligheten for rekruttering inn i næringa. Hvor det å kunne kjøpe både båt og kvote koster betydelig, og bankene ser ut til å være lite villig til å satse på fiskeri, ifølge både forvaltninga og flere av fiskerne ved Lyngenfjorden.

Seksjonsleder ved fiskeridirektoratet i Troms forteller at Fartøyskvoteordninga er et system som er etablert og som det er vanskelig å avslutte på grunn av pant i båtene fra banker etter oppkjøp av kvoter. Til tross for at ordningen var ment å bortfalle når torskebestanden var opparbeidd igjen. Ordninga har dessuten bidratt til økt sentralisering av kvoter hvor de på grunn av struktureringa i stor grad har tilfalt tettsteder, hvor driften har vært mer ekstensiv. Noe også seksjonslederen bekrefter har vært en av effektene av ordninga (Tromsø 14.09.12). Råfiskelagets salgssjef refererer også til fartøyskvoteordninga som en konsekvens av utviklinga hvor det var for mange til å dele på fisken, men på samme tid hevder han at det å måtte bruke mye kapital på å komme seg inn i næringa ikke er en heldig utvikling. Og at dette har bidratt til utradering av flere fiskerisamfunn, som ikke har vært kapitalsterke eller interessert i næringa på en offensiv måte (Tromsø 20.09.12).

Produksjonssjefen ved Skjervøy Sjømat bekrefter noe av situasjonen som er oppstått ved innføringa av fartøyskvoteordning, hvor større båter etter hvert utgjør langt større omfang av leveransene fremfor mindre sjarker under 11 meter. Når jeg spør om det var rett å innføre fartøyskvoteordninga sier han, ”ja, men det er lenge siden nå” (Skjervøy 24.08.12). På den annen side hevder en garnfisker inne i Kåfjorden...”kjøp og salg av kvote er ikke bra, en bør finne andre modeller...Det blir ingen flere i dette yrket om det skal være så vanskelig å komme inn i næringa, hvor verken banken eller kommunen er særlig villig til å stille om noen ønsker seg inn i næringa”, forteller han videre (Hovdenak 2011).

Dette sier noe om ulike rasjonaliteter og kanskje håp for næringa hos individ som tilhører samme næring, men som en kan anta har ulike perspektiv ut i fra deres ståsted i næringa. På den annen side formidler fiskerisjefen og seksjonssjefen ved fiskeridirektoratet, som har kontor vegg i vegg, også svært ulike syn om fremtidsutsiktene for næringa i fjordstrøk som Lyngenfjorden. Hvor seksjonslederen snakker om den siste jeger som kun driver med fiske fra mindre sjarker, så uttrykker på den annen side fiskerisjefen i fiskeridirektoratet at det er ressursgrunnlag og muligheter for foredling om det er aktører som evner å ta tak i oppgaven.

Det de for øvrig er enig om, er at ressursmodellen for å regulere bestanden gjennom fartøyskvoteordninga har lyktes.

5.1.1 Fortellinger om kvota

Fiskere ved Lyngenfjorden er forskjellig i sine valg når det gjelder tilskaffelse av kvota. Noe som kan belyse omkring hvordan de tilpasser seg næringa og hva de velger sine tilpasninger ut i fra.

En ung fisker på 26 fra Kåfjord bekrefter også bildet av at det er bankene som bestemmer til slutt om en kan få innpass i næringa. Til tross for at han vet om en del som spør og forsøker og komme seg inn. Rekrutteringskvotene som utdeles av direktoratet mener han heller ikke er synlig slik som det legges opp i dag. En må rett og slett være tøff for å komme seg inn i næringa. Han selv fisker med far sin og mener at det er eneste mulighet han har for å få innpass i næringa. Det kalles samfiske når flere kan gå sammen om å eie flere båter og kvoter som følger til hver båt. Slik kan en fiske flere sammen på en båt og samtidig ha mulighet til inntekt utover en kvote. Alternativet mener han ville vært en dårlig og usikker båt i gruppe to som kan gi langt mindre inntekt, fordi det da ikke følger garantert helårskvota på torsk med (Hovdenak 2011). Måten fiskeren her tilpasser seg kvota kan tolkes slik at han ikke gis annet valg enn å følge familien. På den annen side ser han en positiv side ved en slik ordning hvor en kan fiske sammen på en båt, øke sikkerheten, og likevel drive lønnsomt. Samfiske framstår, i dette tilfellet, som en form for resiprok eller gjensidig tilpasning til markedet gjennom familieforetak. Som på samme tid har en affektiv og formell side som gir effekter av rekruttering og sikkerhet gjennom sitt statlige regelverk (Aarsæther og Bærenholdt 1998).

Tom er vokst opp og er bosatt i Nordreisa akkurat utenfor grensa til Kåfjord, som siden 1992 har tilhørt samisk forvaltningsområde. Mens Nordreisa ble med i forvaltningsområdet bare tre dager før intervjuet. I forvaltningsområdet kan det ytes prosentvis av investering til fartøy og kvote ut i fra et maksimalt beløp om det er ny eller gammel båt. Hvor kommunen forutsettes også å gå inn i spleiselag. ” Eg har etablert med uten tilskudd. Har hatt flere båter så det har nok utgjort noen hundretusen i forskjell. No har vi planer om nybygg, men vi har aldri tenkt på å flytte eksempelvis til Kåfjord. Lot være å søke da eg bodde i Kåfjord...første en får slengt ..flytte på grunn av tilskudd..men nei..” (Rotsund 13.6.12)

Å søke tilskudd til næringa kan også være en omdiskutert sak i samfunnet. Her er vi også tilbake til en egalitær kontroll, hvor samfunnets oppfatninger er med å styre atferd. Samtidig gjenspeiler dette en sosial identitet i forhandlingen og tilpasningen i forhold til å utvikle

næringa si (Aarsæther og Bærenholdt 1998). Hvor en stolthet av å klare seg godt uten ekstra midler fremstår som viktig for hans motivasjon i å tilskaffe seg kvote.

5.1.2 Kvota i ulike kontekster

Det foreligger i mitt intervjumateriale liten uenighet både i næringa og hos forvaltninga om at innføring av kvoteordning har bidratt til sentralisering og frafall i fisket, hvor særlig den yngste gruppa er blitt fraværende. Forvaltninga eller politikerne forsøker å demme opp for dette gjennom økning av kvoter i åpen gruppe to og rekrutteringskvoter til unge. Men fiskerisamfunnet ser ikke ut til å bære seg sjøl slik fisket drives i dag ved fjorden. Og de ekstra rammene fremstår som dråper i havet for å øke rekrutteringa av fiskere ved Lyngenfjorden.

Samtidig forholder aktørene eller fiskerne på ulike måter seg til reguleringer av kvota, som gis forskjellig uttrykk. Å tilpasse seg ut i fra at kapital skal styre inngangen til næringa er utvilsomt en barriere som også gjenspeiler fiskerens ulike rasjonaliteter i deres valg. Noen har fiske som attåt-næring og fisker i gruppe to uten kjøp av kvote mens andre satser på fisket som helårsdrift ved å kjøpe seg inn i næringa med en garantert torskekvote. Ved Lyngenfjorden er det anslagsvis flest i den første gruppa. Deres rasjonaliteter som gjenspeiles i forskjellige tilpassningsmåter, avhenger også av konteksten det settes i (Brox 1966, Mingone 1991). De som tilpasser seg ved å ta tak i lokale, globale og historiske muligheter ser kanskje ikke barrierer i økonomi som like fremtydende. Men på samme tid, til tross for sterk nedgang i antall fiskere, ser det ut til å være plass for ulike kvoteordninger og rasjonaliteter ved Lyngenfjorden.

Kvota og fiskerne er underlagt en ressursregulering som aktørene på ulike måter tilpasser seg til. Deres syn på muligheter for hvordan fiskeren ses, avspeiles også i forvaltninga. Hvor det ytres om at kvoteordninga ikke god for fjordstrøk, samtidig som at de hevder å ha lyktes med ressursmodellen. En kritikk mot at lokalsamfunnet ikke er hørt og nyansene i fiskeriet er sett, er mulig på sin plass. Allmenningens tragedie forteller om aktører som behøver regelverk i næringa for at ikke ressursene skal bli overbeskatta. Mens samfunnets forpliktende og uformelle regler om sameksistens blir oversett i denne modellen (Jentoft 1998). Det er dessuten heller ikke tradisjon eller kanskje mulighet, ut i fra reguleringer og antall fiskere i dag, for å drive ekstensivt fiske i større omfang ved fjorden. På den annen side ser det ut til at tiden er forbi i å ta tilbake kvoteordninga som var lovt. I alle fall kan det se ut til at næringa

har innfunnet seg med den, ved å la være å delta eller tilpasse seg og se muligheter i kvota, og i situasjonen som fiskeriet ved fjorden befinner seg under.

5.2 Mottaksordning

Lokale fiskemottak, som ble oppretta i henholdsvis 1997 i Djupvik og 1999 i Manddalen ved Lyngenfjorden, var ment for å støtte opp omkring sårbare områder og gi fiskerne mulighet for sikker leveranse. Fiskerne selv står som eiere av mottakene og 60 øre av hver kilo mottaket tar inn av fisk går til drifta.

Figur 4 Mottaket i Manddalen

Som kjent har det vært varierende konjunkturer i saltfiskmarkedet med stadig stenging av de to mottakene ved Lyngenfjorden utover 2000-tallet, og særlig etter 2008. I tillegg har en nedgang i antall fiskere og dermed fangst til mottakene bidratt til et økt behov for offentlig støtte for å holde mottakene i gang. Råfiskelaget har helt siden oppstarten av mottakene vært inne med tilskudd for å besørge transport fra de lokale mottakene og frem til kjøper.

Resterende utgifter til drift av mottakene er tenkt å dekkes gjennom inntektene fiskerne tar inn for salg av fisken. Siden 2009 har kommunene i Nord –Troms som har mottak, Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen, inngåtte et spleiselag med fylkeskommunen for å sikre fortsatt drift av de lokale mottakene.

Tom, som er leder ved fiskemottaket i Djupvik forteller at de har hatt nokså gode tall de årene ikke Skjervøy Sjømat har vært stengt på grunn av et metta saltfiskmarked. Noe som kommer på toppen av at det i perioder ikke leveres nok råstoff for at det skal være lønnsomhet i å drifte mottaket. I de senere åra er det offentlige tilskudd som har bidratt til at underskuddet ble mindre, fordi mottaket har vært stengt så mye (Rotsund 13.6.12).

Stadig stenging av mottakene som har medført venting på å få levere fisk de senere åra har gitt et svekka grunnlag for å drive kun med primærfiske for fiskerne. Særlig de som kun fisker på fjorden og ikke tar Finnmarkssesong får et svakere grunnlag i inntekta. En fisker i gruppe to med en mindre garnbåt uttrykker det slik, ”mottaksstasjoner i drift, alltid liv” (Hovdenak 2011). Tom bekrefter også betydningen av at det fins mottak i lokalsamfunnet ut i fra at det ikke bare gagnar stedet, som mange tror, men også en hel region. Råfiskelaget bekrefter at mottakene er viktig for fiskerne, fiskeforedlingsbedrifter og lokalsamfunn. Men på den annen side bærer de seg ikke økonomisk fordi det er for lav leveranse av råstoff (Råfiskelaget 2007). Per og Tom forteller begge om at de i perioder har fiska for at mottaket skulle holdes åpent slik at Skjervøy Sjømat ser lønnsomheten i å hente fisken og ikke minst for at de andre fiskerne og ser nytten i å levere. ...”Det merkes fort når noen er borte fra jobb”, som en av Kåfjordfiskerne uttrykker det (Rotsund 13.06.12, Hovdenak 2011).

En av fiskerne forteller at det er vanlig i kontraktene med de tilknytta foredlingsbedriftene, som Skjervøy Sjømat, at fiskerne som leverer til mottakene, leverer kun fisken til dem. Om en planlegger annen satsing bør en samarbeide med Skjervøy Sjømat for å levere til andre. Og skulle det være slik at en kan selge til andre samarbeidspartnere bør en tenke på at en ikke leverer den dårligste fisken til mottaket, fordi dette vil bidra til å undergrave fiskernes arbeidsplass (Hovdenak 2011).

5.2.1 Mottaksordning – offentlig støtte, arbeid og møteplass

Dette er fiskernes egen bedrift, som er deres samlingspunkt og har også vært en viktig del av deres identitet i næringa oppover åra. Samtidig har de også blitt stadig mer avhengig av assosiative markedspraksiser på grunn av manglende lønnsomhet (Bærenholdt og Aarsæther 1998). Som innebærer tilskuddordninger både lokalt, regionalt og nasjonalt. I tillegg preger forholdet til Skjervøy Sjømat også dette bildet. Særlig de gangene da fiskerne har måttet vente på transportordning av fisken, etter at forhandlingene mellom alle de involverte kommunene og fylkeskommunen er på plass. En kan også tolke ut av dette at kommunalt og regionalt nivå i større grad enn før har overtatt som en slags buffer etter at de statlige overføringene ikke er nok til å opprettholde drifta. Dette kan også ses på som et lokalt uttrykk for ønske av næringas tilstedeværelse, når alle de fire berørte kommunene med mottak går inn med betydelige årlige beløp. I en ellers trang økonomisk hverdag for små kommuner i nord.

Til tross for at fiskerne ikke får leveranse hele året hos Skjervøy Sjømat, som også er kontraktfestet med mottaket, er de lojale i samarbeidet med bedriften. Dette preger også

Slottet Gård og Lyngenfisk i inngåelser av deres avtaler, hvor de tar høyde for samarbeid omkring fisken de ikke kjøper.

Mingione hevder (1991:26) at spørsmålet om gruppeinteresser har prioritet fremfor den umiddelbare interessen for individet i begrepet gjensidighet som faktor for sosial organisering. Det kan se ut til at gruppeinteresser for fiskeriet ved fjorden kan gå foran individuelle interesser i samhandlingen mellom aktørene i næringa og bidrar til en gjensidig organisering. Forskjelligheten og endringer i maktstrukturene i det gjensidige system som mottaket ser ut til å uttrykke er knytta til mening og viktighet omkring deres felles mål i å opprettholde arbeidet (Bærenholdt og Aarsæther 1998). I tillegg er mottaket også av betydning for liv og trivsel for fiskerne. En krangel for en tid tilbake omkring bruk av kaiplasser berørte fiskerne på stedet som også er tilknytta et av mottakene ved Lyngenfjorden. Selv om krangelen ikke hadde sin tilknytning og årsak i mottaket, bidro denne hendelsen til at flere av fiskerne slutta eller trakk seg tilbake. Noe som også virka inn på leveransen for mottaket. Ulike bilder på fiskeren og næringas muligheter ser en også igjen i tilpasningene hos aktørene i forhold til mottakets åpning. Enkelte evner håp, ser muligheter og endrer sin drift mens andre blir igjen og venter på at mottaket igjen åpnes eller de slutter i næringa (Hovdenak 2011).

5.3 Regelverk – som mulighet eller hindring

For de lokale aktørene er gjerne oppstarten med økonomi og regelverk en barriere, men regelverket gir også håp for endringer som er tilpassa deres drift. Eu- direktiver for småskalasatsing og for behandling av fersk fisk i vann med hode, nevnes i flere sammenhenger.

Nils Ivar uttrykker det slik (Nordnes.20.6.13):

S: ”kossn hindringa eller barriera oppleve du i det å drive egen lokal næring?”

NI: ”...det e jo kanskje først og fremst det en som fint kalle EU-problematikken..kan oppleves som barriera..mattilsynet og ...alle de lovan og reglan som egentlig kommer i fra EU. Eller det en kalle for EU-regulativet. Det e kanskje den største bøyga for oss om en ska gjøre endringe om det e stort eller smått.. men no e jo kommet nåkka som kalles småskalaproduksjon..eg e ikke sikker på dette..det ska visst være litt forenkla.”

Per tilknytt Lyngen fisk og Tom fra Slottet gård snakker begge om EU-direktivet hvor hodet til fisken må være på om den skal ligge i isvann, og skal hodet kuttes av, så skal det tørr -ises. Dette vil kunne gi mulighet for verdiskaping av restråstoff hevder de. I Lyngenfisk sine planer om tørking av restråstoff fra fisk vil en åpning for dette regulativet være en klar fordel. Siden det vil gi fiskerne større mulighet for å ta hodet til land og få utnytta det i produksjonen.

Endring av praksiser i henhold til regler for salg, fremgår som en viktig årsak for Tom til å sette i gang arbeidet med formelt salg med salgsløyve gjennom foreldra ved Slottet gård. Ikke minst var aueren og hysa fisk som var vanskelig å omsette til Skjervøy Sjømat fordi den ikke er så godt egna for deres produksjon. Reisetid og kvalitet for fisken er også et argument som han bruker for at det var nødvendig å omstille salgsdelen av næringa. Dessuten ble salg fra han privat, til tross for salgsløyve også fort oppfatta som svart salg. "Før var ikke problematikken så stor fordi det meste av aueren han ble solgt svart. Privatsalget. Eg slutta med det. Det ble uansett oppfatta som svart salg ikke som privatsalg, uansett kossn eg valgte å gjøre det. For å kunne drive på lovlig måte så driv eg det slik. Å så syns eg det va greit. Dem, foreldran mine, tar seg av salg. Nødt til å tenke nytt" (Rotsund 12.6.12). Ueren fremstår som en viktig årsak til at drifta ble endra, fordi det svarte markedet hvor den var attraktiv nå var blitt omdiskutert etter innføring av salgsløyve. Det vil si at fiskere ikke har lov til å selge privat uten å ha formelle papir på at de har lov til å selge fisk.

En aktiv tilpasning ut i fra en spesiell mulighet kan en kanskje beskrive Tom sin bestemmelse av å legge om salget som regelendringa omkring salgsløyve bidro til. Dette kan ses på som formelle markedspraksiser som også har i seg en grad av uformell praksis overfor lokalsamfunnet, og som innebærer forpliktelser.

Å se muligheter i regelverk er også samtidig en måte å orientere seg utover det lokale, både når det gjelder salgsløyve og EU-direktiver. Dette er uttrykk av tilpasning hvor de trekker det utenforliggende regelverket inn i en lokal kontekst og ser muligheter ut av en spesiell situasjon hvor det også er fisk nok i havet som kan utnyttes. En kan også se på disse prosessene som å gjøre seg uavhengig av tidligere hindringer i å tilpasse seg i det lokale og forvaltningsmessige (Bærenholdt og Aarsæther 1998). På den annen side er barrierer som regelverk fra mattilsyn, i tillegg til økonomi, fremtredende hos enkelte av fiskerne som ikke gjør endringer i næringa si (Hovdenak 2011). Noe en kan tolke som en annen rasjonalitet eller en opplevelse av større avhengighet mot utenforliggende forhold som regelverk.

5.4 Ulike fortellinger om møtet med forvaltninga

Da Lyngenfisk skulle søke videre midler for hovedprosjektet var de i dialog med Innovasjon Norge og PwC i forkant. Her gikk mye av forhandlingene på å overbevise om at Manndalen var et godt nok sted til å bygge bedrift i forhold til både det globale og lokale markedet de ønsket å operere i. Dette på grunn av avstander til mer sentrale fiskeristeder og havområder eksempelvis. Dette argumenterer de også for i sin søknad spesielt (Lyngenfisk 2013). Forhandlingene forteller noe om ønsket om å bidra i lokalsamfunnet, men også omkring ressurser av kompetanse en behøver for å nå frem i utkanten.

Mari og Jarle Kiil ved Slottet gård forteller at de hadde både mattilsynet og Råfiskelaget og Innovasjon Norge med fra dag en og det gikk seg til nokså greit etter noen runder med mattilsynet. Innovasjonen var her og virket skeptisk, men dem ga lån likevel, forteller de. Det var nokså spesielt å starte fiskeforedlingsbedrift på en gård fikk de signal om da fiskeridirektoratet skulle godkjenne kjøpetillatelsen, de var visst ”de eneste i klassen”(Slottet gård 6.11.12).

Tom forteller at han har utarbeida et hefte på hele 120 sider til mattilsynet for å få godkjent bygningsmassen for fiskeforedlinga ved Slottet Gård. Likevel endte de opp med å måtte få en ny person inn fra mattilsynet godkjent. Det er mye som går på tolkning av regler, forteller han. Mange prøver av fisken skal hele tiden også sendes til laboratorium, noe som koster. Å drive smått har sine ulemper også ovenfor forvaltninga hevder Tom. Han forteller også om utfordringer i å nå frem med anbudsrunder i forvaltninga som liten bedrift...

På grunn av lovverk omkring offentlig innkjøp ble Slottet Gård avskjært fra å inngå avtale om å være leverandør av fisk til nærliggende kommunale institusjoner. En måtte som bedrift forholde seg til hele avtalen på tross av at kommunen kunne gjøre rimeligere innkjøp hos dem. Kommunene ønsker å handle lokalt, men blir hindret i dette fordi det sentralt er bestemt at en skal forholde seg til regelverk som kan overse lokale aktører. ...”Så der har du en bøyg..jo mindre du er dess vanskeligere e det å få innpass...” (Rotsund 13.6.12) På den annen side forteller Tom at det e fullt mulig faktisk for sykestua å kjøpe fra Slottet, tross uten fast avtale. De vil fremdeles ha fisk herfra på grunn av kvalitet.

Det er ingen tvil om at Tom har satt seg inn i hva som må til og hvilke muligheter som ligger i regelverket rundt det å drive Slottet Gård. Sårbarheten i å være liten og tilhøre periferien ovenfor myndighetene kommer lett til syne i slike assosiative markedsforhold. På samme tid

er reglene noe en gjerne må tilpasse seg og som kan være vanskelig å diskutere mot. Men tross i dette viser forvaltninga seg i høyeste grad å være sosial, siden den nye personen som kom, godkjente foredlingslokalene ut i fra andre tolkninger av regelverket.

5.5 Aktørene og forvaltninga

Skjervøy Sjømats markedspraksiser er som nevnt formelt prega i forhold til mottaksordninga. Noe som opprettholder et slags avhengighetsforhold mellom Skjervøy Sjømat og fiskerne, hvor mottaket åpnes under betingelser av at tilskudd er på plass. Dette er en assosiativ forbindelse og effekt, som kvota, med opprettholdelse av sentrum periferi -forbindelse til fiskerne. Hvor fjordstrøk som Lyngenfjorden fremstår som svært sårbar.

Lyngenfisk hevder sin lokalitet til krefter utenfor som kan avgjøre deres eksistens. Noe som krever mot og trygghet i en lokal identitet, men også, en evne til å bygge en bro over mot det globale gjennom kunnskap og nytenkning (Bærenholdt og Aarsæther 1998). På den annens side er ikke bedriften enda startet opp på det synlige stadiet, men en kan se antydninger av lokale avtaler og lojalitet både hos Skjervøy Sjømat og fiskerne for øvrig i deres søknader til Innovasjon Norge (2013) og Råfiskelaget (2012).

Slottet Gård kan se ut til å operere mye på et lokalt plan. Men deres evne til å håndtere regler og tilegne seg kunnskap omkring formelle forhold i søknader og handling viser til at de ikke bare evner å se muligheter i en spesiell situasjon, men samtidig forholder seg til det globale og utenforliggende i det lokale (Bærenholdt og Aarsæther 1998).

For øvrig er både Lyngenfisk og Slottet Gård i sine tilpasninger også opptatt av nære relasjoner, ansikt til ansikt, i sin håndtering med regional forvaltning. En kan også se på deres praksiser gjennom møter med forvaltninga som utfordring mot skiller i lokalsamfunn og forvaltning for å hevde og bli godtatt med sin sosiale identitet.

6.0 På hvilken måte forholder aktørene seg til materielle rammer?

Aktørene forholder seg til fiskens vandring, sesong og hvordan den skal behandles for å bli gode produkt av ulik art. Hadde det ikke vært for fisken i havet hadde ikke aktørene hatt grunnlag for næringa, sagt på en enkel måte. Herunder vil jeg drøfte omkring hvordan materialitet, med fokus på fisken, fremstår i forhold til aktørenes næring.

6.1 Fiskens vandring

Nils Ivar, fisker gjennom mange år og engasjert leder på mottaket i Manndalen forteller at det er mye fisk på fjorden, men lite landes.

”Det blir ikke nåkka lokal næringsutvikling sånn som det e no me de ressursan vi har til rådighet. Her i fjorn kor vi fiske blir det i nokså små skala. Då må man jo hente råstoffan utanifra.”

S:” de e for lite fisk i havet..?”

NI:” det ikke for lite fisk i havet, men det landes jo for lite i området.. for å drive lokal produksjon.”

Mye fisk og lite fiskere, Nils Ivar sine utsagn forteller mye om sårbarheten slik næringa er i dag. Det hersker liten tvil om at Lyngenfjorden er rik på fisk ifølge lokale fiskere, spørsmålet er heller om hvordan aktørene tilpasser seg denne mengden og de ulike vandringene til fisken. I tillegg til hvordan de tilpasser seg hva som gjøres med fisken etter at den er fanga.

6.1.1 Hysa som potensiale

Skjervøy Sjømat anser ikke hysa som salgbar i særlig grad for saltfisk - markedet slik de legger opp sin produksjon. I pressa perioder har det hendt at fiskerne ikke har fått leveranse på hysa, eller at den er solgt til svært lav pris. Hysa blir da en av taperne i dette laget, når den heller ikke tåler å ligge så lenge før den blir videreforedla. Den er svært avhengig av sløying og nedkjøling til rett tid og på rett måte om den skal ha varighet ut over ett døgn. Om fisken er fiska med juksa fremfor garn kan også gi utslag på kvaliteten (Nofima 2012). Det er dessuten vanlig at fisken blir liggende opptil en uke hos de lokale mottakene, gjerne i perioder med lav fangst, hvor Skjervøy Sjømat ikke ser lønnsomhet i å hente fisken.

Hysa har hatt økt tilkomst de senere åra på nærliggende områder fra Djupvik og Manndalen på Lyngenfjorden ifølge lokale fiskere og mottakstall. I 2009 utgjorde eksempelvis fangsten på hysa omkring 30 %, ved mottaket i Manndalen, som var den fiskesorten det ble levert mest

av. Fangsten på hyse kan for øvrig variere noe fra år til år ved fjorden (Skaretfisk 2009, Hovdenak 2011). Den er ⁹ikke kvoteregulert for fartøy under 11 meter med passive redskap som juksa, garn og line, som det fiskes med på Lyngenfjorden. Hysa gyter ved kysten av Nord Norge og Vest- landet, og har de siste åra vært på et historisk høyt nivå (Havforskningsinstituttet 2013).

Tom fra Slottet Gård understreker hysa sin fremragende mulighet for steikfisk. Og at en ikke kun behøver å lage fiskemat av den (Rotsund 13.06.12). Mari og Jarle Kiil, som driver produksjonen ved Slottet Gård referer også til at hysa blir stadig mer populær hos folk og at de sjøl er ivrig å tilby denne fisken til kundene (Slottet gård 6.11.12). Lyngenfisk har også tatt tak i hysa sitt potensiale og har som ett av sine formål å øke omsetninga av hyse både til fersk fisk og som restprodukt. Av 420 tonn kvitfisk foruten sei og torsk, som Lyngenfisk baserer sitt årlige inntak ut i fra, er omkring 300 tonn hyse. Dette er basert på tall og avtale med Skjervøy sjømat, om å kjøpe hysa som leveres til mottakene og ut til Skjervøy (Lyngenfisk 2012).

6.1.2 Ueren som sårbar og tradisjon

Ueren, som gjerne fiskes på nokså avgrensa områder på fjorden, selges det svært lite av til Skjervøy sjømat. I 2008 ble det solgt kun 325 kg fra mottaket i Mandalen. Den selges som fersk fisk, da den ikke går til saltfiskproduksjon.

Det er et godt marked for både svart og lovlig salg av uer som er svært tradisjonsrik i området. Fiskerne i området signaliserer at ueren selges privat, det vil si direkte fra fiskerne, i stor grad fordi den er etterspurt og en derfor kan selge til samme eller høyere pris som til Skjervøy Sjømat. Skjervøy sjømat etterspør heller ikke ueren, siden det å selge den fersk gjerne fører til merarbeid for driften (Hovdenak 2011).

Havforskningsinstituttet (2013) viser for øvrig til at den vanlige ueren, som fiskes i områder som Lyngenfjorden, har hatt sviktende rekruttering siden 1990-tallet og er klassifisert som sterkt trua. Lokale fiskere bekrefter også at det har vært en nedgang i fangst av uer senere år (Hovdenak 2011). Ueren kan fiskes fire måneder i året, foruten med juksa som kan fiske uer hele året. Utenom frednings- tiden er det i 2013 lov med 25% bifangst eller innblanding av

⁹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/pressesenter/pressemeldinger/2012/regulering-av-fisket-etter-torsk-og-hyse.html?id=710542>
(lest 1.6.13)

uer regnet over en uke (Havforskningsinstituttet 2013). Ueren fiskes gjerne på nokså tradisjonelle avgrensa områder ved fjorden (Hovdenak 2011).

6.1.3 Torsken som vill og regulert

Torsken, som er kvoteregulert, fremstår som vinneren for leveranse til Skjervøy Sjømat, siden den egner seg godt til deres saltfiskproduksjon. Til tross for at den i hovedsak fiskes fra november til mai på fjorden, og har sin beste forekomst i mars og april (Hovdenak 2011). I 2008, som var et godt år for fiskemottaket i Manndalen, ble det levert omkring 45 tonn torsk ved mottaket, ut av i overkant 143 tonn fisk. Torsken har tradisjonelt gitt best pris, noe som for øvrig har vært under endring de siste åra hvor torsken har nærma seg annen kvitfisk som sei, hyse, brosme og uer i pris¹⁰.

Debatten omkring kysttorsken er kjent for fjorder som Lyngen. Den gyter langs kysten vår og antas, fra forskningshold, å være utrydningstrua og stedbunden til fjorder (Havforskningsinstituttet 2013). Noe som for øvrig fisker- siden ikke er like enig om i alle sammenhenger. Kysttorsken har vært freda siden 2004, men det foreligger usikre data som viser hvor mye av kyst- torsken som egentlig fanges. Skreien, på den annen side, har bygd opp bestanden sin i Barentshavet og ligger på høyeste nivå siden 1960-tallet. Den har gyteområder i havområder utenfor Lyngenfjorden (Havforskningsinstituttet 2013).

På spørsmålet om fartøysordninga har vært en suksess, så peker seksjonslederen på den biologiske forvaltningsmodellen som har vist seg å lykkes, hvor det nå er registrert høyere torskebestand i Barentshavet enn noen sinne. På den annen side forteller han om forholdet mellom skrei og kysttorsk som han mener berøre Lyngenfjorden; ”Kysttorsken e trua..i den grad lyngenfiskeran fiske av den fisken så e ikkje de en del av den suksesshistorien. Men på vinteren når torsken sig inn å fiske på den så får de vær me på den.. men fiskeran si igjen..de godtar ikkje det me kysttorsken..kystfiskeran.. I Vesterålen for eksempel en kompis..bare kysttorsk vi fiske på der som sig frå fjordan si han, men forskeran står på det at kysttorsken e en trua ressurs..forskjellig tilnærming til biologi..i så måte så kan en..men om en hold seg til den offisiselle linja..så kysttorsken e ikkje noen suksesshistorie..koffer det e blitt sånn det veit en ikke..lite snurva ..stengte fjorder siden 1950-tallet, ikkje notfiske..” (Tromsø 14.09.12)

Tall på landinger av torsk og erfaringer fra fiskerne viser for øvrig at torskeleveransene er stabile og gode på Lyngenfjorden. Eliassen (1991, Lyngstad 1998) hevder at Lyngenfjorden

¹⁰ <http://www.rafisklaget.no/portal/pls/portal/docs/1/2495796.PDF> (lest 8.5.13)

er en av de mest torskerike fjordene i Troms og Finnmark. Tom, som er fisker, viser også til at det i dag er mer torsk nå enn det noensinne har vært (Rotsund 13.6.13).

I store deler av torskesesongen er fiskerne som står for storparten av fangsten til mottakene, på Finnmarksfiske. Og det har hendt at Skjervøy Sjømat ikke har fått inndekt sin etterspørsel i denne perioden (Hovdenak 2011). Flere av fiskerne oppgir i intervju (Hovdenak 2011) at de i perioder med stenging av mottaket henger fisk til tørking eller har sørget for å levere andre steder i regionen. Noe som heller ikke er har vært helt uproblematisk på grunn av kontrakten med Skjervøy Sjømat, hvor de kun kan levere til dem over mottaket. En del av hysefangsten går forøvrig til henging eller leveranse til tørrfiskmottak på Havnes ved fjorden, som har åpent i vinterhalvåret.

Figur 5 Tabell over sesong for fangst og leveranse av torsk, hyse og uer på Lyngenfjorden og tilhørende sidefjorder, fiskere fra Kåfjord 2011

Type fisk	Jan	Feb	Mar	April	Mai	Juni	Juli	Aug	Sept.	Okt	Nov	Des	Leveranse, hvor
Torsk	X	X	X	X	x						x	X	Vest-Finnmark Mannalen Hjell/tørrfisk
Hyse	X	X			X				X	X	X	X	Mannalen Havnes (høst) Reinøy sjømat (høst 10+jan.11)
Uer							X	X	x				?

6.1.4 Tilpasninger av fiskens vandring

I den statlige ressursmodellen, som avgjør kvoteuttak ut i fra bestand, formidles fisken som kontrollerbar og lik over alt. Den tar i liten grad hensyn til lokale variasjoner og forhold som fisken utgjør ulike strømmer, lokale stammer eller vandringsmønster, månefaser, åte og så videre (Holm 2000). Dette kan gjerne være lokalkunnskap som ikke myndighetenes biologiske modeller greier å fange opp. På den annen side uttrykker fisken sin hybriditet fra hvor vi ser den. Om det kan være som tradisjonsprodukt som uer ved Lyngenfjorden, eller som torsk som er attraktiv for et eksternt saltfiskmarked.

Fiskens sårbarhet kan uttrykkes gjennom fredning, men lar seg vanskelig kontrollere av den grunn, slik at den ikke fiskes. Attraktivitet i marked kan heller avgjøre i hvilket omfang fisken fanges. Svart salg kan også gi skjulte tall i myndighetenes fangsstatistikk hvor anslag av fangst, som ressursmodellen regnes ut i fra, kan bli misvisende. Slik kan både myndigheter og marked fremtvinge fangst som verken er lovlig eller kan være forsvarlig i henhold til bestandene.

Om en ser fisken som en sårbar ressurs heller enn markedsprodukt, vil kunne påvirke vår atferd. Allmenningens tragedie beskriver en ruin for allmenningen hvor alle kun tenker på seg selv og høster ressurser slik at de overbeskattes, og at vi derfor må ha en myndighet som styrer vår høsting av ressurser. På den annen side kan en med reguleringer av allmenningen gjennom fiskekvoter gi et mer ekstensivt fiske for å forsvare utgifter for båt og kvote (Jentoft 1998). Det tyder imidlertid på at fisket ikke er særlig ekstensivt ved Lyngenfjorden, hvor det er få fiskere og på den annen side mye fisk, særlig med tanke på torsk og hyse. Men det ser ut til at ueren er utsatt, og er på et lavt nivå langs hele kysten (Havforskningsinstituttet 2013). Det er for øvrig vanskelig å anta i hvor stor grad overbeskatning kan innvirke på forekomsten på Lyngenfjorden. Men det kan se ut til at den fiskes i større eller mindre mengder som følge av attraktivitet. (Hovdenak 2011).

Fisken kan heller ikke temmes gjennom å sette den i en bestandsmodell (Holm 2000). Det er mange lokale nyanser og sosiale sider, som interesser og lokalkunnskap, ressursmodellen ikke fanger inn. En kan heller ikke tvinge hysa å ikke bli fiska, slik som Skjervøy Sjømat har formidla til sine fiskerne de senere åra til de lokale mottakene (Hovdenak 2011).

6.2 Fiskens reise fra båt til matbord

Fisken som leveres til Skjervøy Sjømat fiskes på Lyngenfjorden og fra nærliggende havområder ved Skjervøy i hovedsak. Den reiser etter salg fra fiskerne ved mottakene i Nord-Troms, foruten den fisken som ikke leveres direkte på Skjervøy, med trailer fra de lokale mottakene til Skjervøy for å saltet. Deretter legger den ut på sin reise i trailer eller båt for klippfiskproduksjon for så å ende opp på auksjon og matbord i Sør-Europa.

Fisken fra Slottet Gård fiskes i størst grad på Lyngenfjorden, noen fangster kan være fra andre nærliggende hav eller fjordområder. Den hentes i hovedsak av driverne, Mari og Jarle, fra mottaket i Djupvik to km unna gården. Deretter blir den luta, tørka, bukna, salta eller filetert

for fersk fisk, for hånd, av dem selv. Fisken serveres gjerne på et matbord i nærliggende områder ved Lyngenfjorden siden mye av fisken blir solgt fra butikken på gården eller ført med deres fiskebil til butikker og institusjoner i regionen. Ellers kan fisken bli sendt godt pakka med posten for å havne på et matbord andre steder i Nord - Norge.

Lyngenfisk legger opp til en reise for fisken innad, hovedsaklig i Troms- regionen, i både fersk og tørket tilstand. Og eksport av tørka restråstoff av fisk til Nigeria, som vil bli benytta til produksjon av fiskemel for å bli kosttillegg.

Fisken transporteres og tar ulik retning og form i næringskjeden etter at den er fiska fra fjorden. Den fremstår som lokal eller mer global, kanskje som tradisjonsprodukt lokalt eller som kommersielt produkt i marked i Sør-Europa. Betydning av fisken kan slik tillegges ved å følge den gjennom ulike kjeder av transport og bearbeiding.

Den lokale betydningen av fisken ser ut til å forsvinne i større eller mindre grad ved Skjervøy Sjømat fordi den går ut av nære og lokale relasjoner til fjernere marked. Produksjonssjefen hos Skjervøy Sjømat svarer omkring noe av viktigheten av at fisken er lokalt produsert; ”Egentlig ikke fullt så viktig som mange folk trur..på grunn av at all fisken som vi produserer går jo til utlandet for å bearbeides videre.”Aktørene som er tilknytt Skjervøy Sjømat vil også slik kunne bli fremmedgjort overfor markedet (Holm 2000). Ved at de ikke selv oppnår kjennskap og praksis tilknytt fisken etter at den leveres fra det lokale mottaket. Samfunnet og fiskerne vil heller ikke se fisken som verdiskaping for stedet om en ser på at den transporteres ut av regionen. Som Nils Ivar, fisker og leder ved mottaket i Manndalen sier..”det sku vært nåkka om fisken ikke hadde gått med bil bort herfra”. Uansett er det denne måten fiskerne har hatt leveranse siden mottakene starta opp og kjenner godt til. Flere av fiskerne ser også fordelene i at leveransen er enkel og i nærområdet (Hovdenak 2011).

Slottet Gård legger, på den annen side, legger opp til en kort transportvei, hvor fiskerne og driverne kan se effekten av fiskesalget i sitt nærområde. Samtidig er det sporbare og få ledd i nettverket fra fisker til sluttbruker. Ved å lage tradisjonsprodukt fra botn av som er kjent og forankra lokalt, som mølja og ¹¹spikkauer, vil også fisken fremstå som lokal og knytta til området. Fisken bidrar slik til å skape en sosial identitet og stolthet omkring sted og fisk

¹¹ *Spikkaueren* som er svært godt salta, klyves og vannes en time eller to før servering, og spises rå. (Lest 6.5.13: <http://www.slottetgard.no/web/index.php/produkter/uerprodukter>).

Problematikken omkring fremmedgjøring av fiskerne overfor markedet viser Lyngenfisk til i søknader både til Råfiskelaget (2012) og Innovasjon Norge (2013). De har som et formål å bidra til at fiskerne kan få sikra leveranse hele året, uansett fiskeart. Bedriften søker mot eksterne marked for å ha flere ben å stå på og sikre lønnsomhet for en større produksjon som de legger opp til. Samtidig som at fisken selges lokalt, vil restråstoff som tørka hode, bein og spor gå til eksport hvor det er etterspørsel. En kan si at Lyngenfisk gjennom å gripe lokale og historiske utfordringer, også ser muligheter i det globale (Bærenholdt og Aarsæther 1998).

6.3 Kvalitetsforhandlinger

Figur 6 Lutfisken ved Slottet Gård
(Foto: Nordlys)

Kvaliteten starter i båten og fortsetter helt til matbordet. Ulike fiskearter kan kreve ulik behandling angående bløgging, sløying, ising og varighet på oppbevaring. Og ikke minst for videreforedling, om det skal være fersk filet, tørking, salting, bukning eller luting. Regelverk for behandling av fisken for at den skal godkjennes som et sikkert matprodukt, som gjerne kontrolleres av mattilsynet, kan også ha innvirkning på hvordan fisken fremstår til slutt. Kvaliteten på fisken kan også variere ut i fra det forhold de ulike aktørene har for salg og eierskap for videre bruk av fisken.

Det er i dag opp til kjøperen å avgjøre pris over minstepris, som til enhver tid fastsettes av ¹²Råfiskeloven gjennom forhandlinger mellom fiskernes salgslag, Norges Råfiskelag, og fiskekjøpernes organisasjoner. I tillegg har kjøperne mulighet til å redusere inntil 40% ut i fra en anbefalt skala, fremsatt av Råfiskelaget, av minsteprisen ved dårlig kvalitet. Kjøperne blir også gjerne slik ansvarlig for å avgjøre om kvaliteten teller for fiskerne. Om det ikke tilbys over minstepris eller at kjøperne reduserer prisen ved dårlig kvalitet, faller gjerne den ekstra anstrengelsen for å yte kvalitet bort. Til tross for at slik som Skjervøy Sjømat, ifølge

¹² *Råfiskeloven*, lov 14.des.1951 nr. 3 (Fiskeri og Kystdep.NOU, 2005:10). Godkjente salgslag har fullmakt til å regulere førstehåndsomsetningen av fisk som skal sikre noenlunde jevn og lik pris, uansett hvor fisken landes. I 2013 ble det gjort en endring i loven hvor industriens arbeidsgiverorganisasjoner i næringa, i tillegg til fiskernes organisasjoner, også kan inngå i forhandlingene om å sette minstepris.

produksjonssjefen, hevder at de hele tiden maser om å bedre kvaliteten overfor fiskerne.
(Skjervøy 24.08.12)

Kvalitetsdebatten fremstår i næringa som ei slags ”blemme” som de fleste vil gjøre noe med, men ikke kommer til livs. Å verdsette kvalitet på fisken er overlatt til markedets større eller mindre tilfeldigheter. Særlig i tider hvor det er god tilgang på fisk og stor etterspørsel i markedet er det tendens til større leveranser og mindre kvalitetskontroll eller sortering. Når fiskekjøperne ikke verdsetter kvalitet og kjøper uansett vil det også gi effekt av lavere attraktivitet i markedsledda videre og en risikerer at de kjøper fra andre som tilbyr lavere pris
(Fiskeribladetfiskaren 9.11.12).

De små og lokale båtene med mindre aksjonsradius kan ofte ha dårligere kort på hånden enn større båter som presser prisen opp ved å true med å gå et annet sted og levere. Dette til tross for at forskning viser at mindre båter med passive redskaper som juksa, garn og line utgjør i gjennomsnitt bedre kvalitet¹³ Råfiskelagets salgssjef hevder at de arbeider for å heve kvaliteten og uttrykker dette dilemmaet slik; ”Vi prøver stadig vekk å argumentere for å sortere ut i fra kvalitet. Svar; de tør ikke det – båtene går andre plasser. Vi får ikke dreis på prising av kvalitet. Synd å sei det. Kvaliteten e styrt av marked og eksport” (Tromsø 20.09.12).

I markedet for saltfisk, som fiskerne ved Lyngenfjorden i lengre tid har forholdt seg til, gir sjelden kvalitet noe uttelling utover minstepris. Debatten fra fiskernes side de senere åra har heller dreid seg om de kan få leveranse i det hele tatt. Eller om de kan levere hele fangsten og ikke kun sei og torsk som er mest attraktiv.

Mottaksstrukturen ved Lyngenfjorden innebærer avstander og frakt som medfører at fisken kan bli liggende i lengre tid, noe som kan forringe kvalitet av fisken. Dessuten kan mange og små leveranser gi svært variert kvalitet hvor ikke alle er like flink til å levere kvalitet. Nils Ivar sier blant annet omkring forsøket på at fiskerne selv skulle pakke fisk på mottaket; ”For når kvær fisker sku pakka fisken kan det bli verre. For fra en får du en kvalitet fra en annen en kvalitet.. så går det ut over salget til slutt.”

Slottet Gård vektlegger kvalitet gjennom å opprettholde en lav produksjonsmengde som er tilpasset deres bemanning i produksjonen på 2 og av og til 4 i perioder med høy etterspørsel.

¹³ <http://www.forskning.no/artikler/2012/januar/311913> (lest:1.6.13)

På nivået av mengden med fisk de kjøper inn i dag hevder de at de har bedre kontroll over kvaliteten i forhold til de få hendene de har i arbeid. De prøvekoker og tester produktene også systematisk før salg (Spåkenes 6.11.13). Lyngenfisk har hele veien i sin oppstartsfasen hatt fokus på kvalitet og oppsøkt kunnskap omkring produksjon av restråstoff og ferskfisk. Bedriften har lagt omfattende arbeid i markedsundersøkelser lokalt for ferskfisk. I tillegg til å sette seg inn i prosesser for å oppnå best mulig kvalitet for tørking av filet og restråstoff (Lyngenfisk 2012).

Per i Lyngenfisk hevder at det er en stor fordel av å ha tilknytning og arbeidserfaring som fisker for å vite om hva som skal til for å få kvalitet fra den er fanga (Hovdenak 2011). På samme måte hevder Tom fra Slottet Gård at erfaringa han har både som fisker og å ha arbeid i produksjonen på Slottet Gård gir en kunnskap omkring hva som skal til i alle ledd for at produktet til sluttbrukeren blir optimalt (Nordlys 9.02.13).

Daglig leder ved Coop Birtavarre, en lokal matbutikk innerst i Kåfjord, fremhever samhandlingen med Slottet Gård og deres gode nisjeprodukter og tradisjonsmat som svært positiv, i tillegg til en god kvalitet og pris som gir fornøyde kunder. De understreker at det er marked for lokale produkt så lenge det er god kvalitet og rimelig pris. Folk etterspør dette (Birtavarre 24.08.12). Markedsundersøkelsen til Lyngenfisk (2012) understreker også at folk ønsker å kjøpe lokale og ferdigpakka kvalitetsprodukt.

Både fiskerne og Skjervøy Sjømat refererer til at det per i dag er lite praktisk opplæring fra forvaltninga angående kvalitet. Tidligere var Råfiskelaget og Fiskeridirektoratets kontrollverk ute på mottakene med kursing og oppfølging. Fiskeridirektoratet og Råfiskelaget kjenner igjen denne problematikken og tilskriver nå mattilsynet mye av ansvaret for å følge opp kvalitetssikringa hos fiskere og i foredling. Men som Råfiskelagets salgssjef uttrykker; ” de sitt bare kontor og er lite ute på kaien” (Tromsø 20.09.12). Mattilsynet ivaretar kun matsikkerhet som primæroppgave slik det legges opp i dag, ifølge fiskerisjefen i Fiskeridirektoratet (Tromsø 14.09.12).

Til tross for lite kursing og oppfølging fra forvaltninga, levner det ingen tvil om at de lokale aktørene vet hva kvalitet står for i markedet. På den annen side så uttrykker de at de har sett nok av at deres fisk ikke blir satt pris på fordi den ikke er attraktiv nok eller er av rett type for et eksportmarked for saltfisk som mottaksstrukturen er lagt opp til i dag. Som Nils Ivar uttrykke det ... ”vi e nødt til å finne en måte å få levert direkte til markedet”.

Fisken fremstår som et økonomisk produkt i høyeste grad, samtidig som at våre handlinger og ståsted påvirker utkommet av både prosess og resultat av kvaliteten. Fiskens kvalitet kan fremstå forskjellig i nettverket ut i fra hvilket ståsted en ser det fra. Er den kun for salg for et eksternt marked og prisen uansett vil havne på lik pris om den er levendefanga med snøre og bløgga på forskriftsmessig måte eller ikke, kan den ekstra anstrengelsen med å erverve seg kunnskap og tid til å gjøre kvalitet falle bort for fiskeren. På samme tid kan det se ut til at et nært eierskap som Slottet Gård har til fisken og markedet, vil kunne øke meningen i å opprettholde kvalitet i alle ledd.

Betydning av krav fra forvaltninga ser ut til å spille en større rolle, hvor nærheten og eierskapet til marked ikke er til stede. Når forvaltninga har fjerna seg fra de nære og praktiske oppgavene på kaikanten i henhold til kvalitetssikring kan også meningen for fiskerne i et stadig mer uforpliktet og formelt forhold bli lite forpliktende. Fisken sin mening som kvalitetsprodukt endrer seg også ut i fra den posisjonen i nettverket den opptrer som lokal eller global eksempelvis (Holm 2000). Sårbarheten i fiskernes posisjon i markedet blir også fremheva gjennom kvalitetsforhandlinger mot et marked som er styrt av kvantum og eksport. Hvor de store gjerne vinner frem og små fangster fra fiskerne i distriktene blir mindre lønnsom for driften til kjøperne. Til tross for at bruk av passive redskaper kan gi den beste kvaliteten.

Slottet Gård og Lyngefisk sine praksiser og planlegging for å sikre kvalitet i alle ledd kan dessuten ses på som mestring eller bruk av en mulighet til å ta inn lokale relasjoner i praksiser (Aarsæther og Bærenholdt 1998). Og slik bidra til mening av kvalitet for sine foretak. Gjennom kunnskap og kontroll over kvalitet i alle ledd kan aktørene også gjøre seg mer uavhengig av faktorer som de før ikke var herrer over.

6.4 Fisk som innovasjon

Spikkaueren, som tilegnes gjennom salting, fremheves av Slottet gård som selve gullmedaljen i deres produksjon. Den selger så snart den er produsert, forteller de (Spåkenes 6.11.13). De beretter om utprøving av marked, hvor spikkaueren etter en stund skulle vise seg å stikke av med seieren i salget for området ved Lyngenfjorden. Dette er fisk som folk, i området, i lengre tid har tilvirka sjøl og som en ikke finner i en vanlig frysedisk. Tidligere daglig Coop Birtavarre uttrykke det slik; ”spikkaueren finn en ikke andre plassa..den e helt spesiell for området her og har vært her i uminnelig tid” (Birtavarre 24.08.12) .

En kan se det slik som at spikkaueren gjennom fiske, produksjon og salg i butikker og direkte fra Slottet Gård tar del i ta del i historier i området omkring hva som er tradisjon og sted. (Asdal 2011 Kramvig og Førde, i Førde m.fl. 2012).

Improvisasjon er kreative prosesser, som utfoldes i samhandling og involverer sammenstillinger innenfor et mangfold av allerede etablerte relasjoner og koblinger. Innovasjon innebærer videre å koble om, og det gjør ofte vondt; det oppstår spenningsfelter og bærer brudd (Kramvig og Førde 2012:67) Denne innovasjonen som innehar improvisasjon og kreativitet viser seg gjerne i hvordan virksomheter gjenskapes på nye måter, ifølge Kramvig og Førde (2012). Før var Slottet Gård og fiskeriet til Tom atskilt, heller drev de ikke med salg av sine fiskeprodukter. De har etter lengre tid med utprøvinger av produkt og salg ovenfor lokalmarkedet og arbeidd for å treffe et marked med sine produkt. Denne prosessen har ikke alltid har vært like smertefri, med motstand lokalt og barrierer i regelverk. De har tross i dett, som tiden har gått, oppnådd salg og anerkjennelse for sine produkter.

Oppstarten av fiskeforedlinga var også en motivasjon for Tom som i perioder ikke fikk levert fangsten, eller bare deler av den, på nærmeste mottak. Her opplevde han også motstand i leveransmuligheter og mulighet for privatsalg var komplisert ut i fra uskrevne lover lokalt. I tillegg ser det se ut til at samhandling mot nettverk av fiskere og eksisterende mottak, som innehar noen opparbeida etiske retningslinjer for gjensidighet, har vært viktige aktører for Slottet Gård i deres utvikling (Mingione 1991).

6.5 Aktørenes forhold til materielle rammer

Alle aktørene er utvilsomt avhengig av fisken, sesong, vandringer og bestand. På forskjellig måte ut i fra ståsted i næringa. Skjervøy Sjømat er opptatt av torsk og sei i sin produksjonsom, som det stort sett er god forekomst av. Men markedet er de siste år vært dårlig for saltfisk som de baserer seg på. Fisken er vill og lar seg ikke kontrollere (Whatmore 2002, Holm 2000), og hysa har på grunn av sin økte forekomst de senere åra, blitt fanga i større omfang av fiskerne. Noe som, i tillegg till økonomiske nedgangstider for Skjervøy Sjømat, gjør at de ikke har fått levert all fisken til enhver tid. På den annen side ser både Slottet Gård og Lyngenfisk potensialet i hysa som god matfisk og tar dette til sin fordel. Ueren på den annen side er en etablert tradisjonsfisk i området som oppover åra har solgt langt bedre på det svarte markedet enn til Skjervøy Sjømat. Men den er til gjengjeld en trua art. Dette kan bidra til etiske dilemma som kan være utfordrende å krysse fordi ueren er en populær matfisk som har god

omsetning rundt fjorden (Whatmore 2002). Slik holdes fisken som vill også mer som natur og ikke-sosial i sitt nettverk.

Kvalitetsdebatten sine ulike sider ser ut til å være noe som arbeider imot Skjervøy Sjømat, hvor de har eksterne eiere og avstander til mottak og fiskere som ikke alltid ser at de får igjen for å ta arbeidet med å heve kvaliteten. Samtidig uttrykker også enkelte av fiskerne at en ikke blir å undergrave deres virksomhet og dermed de andre fiskernes arbeidsplass ved å levere dårlig kvalitet til Skjervøy Sjømat.

Etablerte praksiser omkring fisken mellom Slottet Gård, Skjervøy Sjømat, Lyngenfisk, tilknyttta mottak og fiskere, bidrar til å definere handlingsrommet, eller de etiske praksiser som tillates dem imellom (Gibson-Graham 2003). Alle er opptatt av sin eksistens og at næringa skal kunne overleve, til tross for ulike ståsted i eierskap og marked.

7.0 Tilpasninger mellom marked, forvaltning, lokalsamfunn og fisk

Jeg skal i dette kapitlet oppsummere resultatene av mine undersøkelser og argumentere for nytten av å bruke materialitet som et komplementerende inntak ved siden av coping-teorien til Bærenholdt og Aarsæther (1998).

7.1 Begreper og problemstilling

Som innledningsvis nevnt kan det å håndtere eller mestre ulike markedspraksiser innebære både endring, tilpasning og bevaring ifølge Mingione (1991). Bærenholdt og Aarsæthers coping-begrep retter seg derimot i større grad mot den delen av begrepet som innebærer endring, gjennom å argumentere for lokalitet i det globale for å mestre historiske utfordringer. I oppgavens empiri finner en også aktører som kun ”tilpasser” seg eller bevarer sine praksiser som de har vært før. Noe som viser mye av spennet av forskjellighet mellom aktørene som er tilknyttet samme næring rundt samme fjord.

Jeg har valgt å bruke begrepet tilpasning om det Bærenholdt og Aarsæther (1998) beskriver som coping. Noe som også har bidratt til en nødvendighet av å forklare hva tilpasningene til de som ikke tilpasser seg ut i fra hva coping innebærer. Noen fortsetter som før eller slutter i næringa mens andre beveger seg i grenselandet mot coping, men gjør ikke nødvendigvis så mye ut av det fordi hverdagen er god som den er. Meningsmangfoldet hos aktørene og fiskerne gjenspeiler slike ulike rasjonaliteter, hvor de fleste lar være å kjøpe kvote mens andre igjen kjøper om så uten tilskudd.

Måtene aktørene tilpasser seg på er forsøkt vist gjennom å belyse måter sett fra tre ulike perspektiv. Praksistilpasninger aktørene gjør, de forvaltningsmessige rammene de forholder seg til og avslutningsvis hvordan aktørene forholder seg til materialitet.

7.2 De lokale aktørene og praksisene

Tilpasningsmåtene som er presentert i kapittel fire, er eierskap og driftsform samt ulike former for markedsorientering hos aktørene. Som innebærer samarbeid med andre aktører, søk etter kunnskap og kapital.

Skjervøy sjømat fremstår som den store og ensidige bedriften med eksterne eiere og globalt marked. Sterkt i kontrast til familiebedriften Slottet Gård, som fremstår med sitt uformelle nettverk og kreative produksjon. Lyngenfisk, på den annen side, forsøker i sin etableringsfase å ha føttene både i det lokale og globale. På samme tid som de er ulike, tilhører aktørene samme nettverk hvor en kan spore gjensidig forhold bygd opp over år, til tross for eierskifter,

nedgang og stenginger ved Skjervøy Sjømat som de i stor grad er avhengig av for å få leveranse på fisken. Dette samholdet i nettverket mellom aktørene, mottakene og fiskerne kan ses som avhengighet mellom fiskere og Skjervøy Sjømat, men også på samme tid som en praksis for å bevare eller utvikle sin lokalitet.

7.3 De lokale aktørene og forvaltningsmessige rammer

Tilpasningsmåtene som er presentert i kapittel fem er kvotekjøp, mottak og samarbeid, håndtering av regelverk og forhandling med virkemiddelapparat.

De forvaltningsmessige rammene gir fortellingene omkring aktørene og næringa et annet bilde enn når en snakker om praksiser i marked som i kapittel fire. Kvoteordning, tilskudd til mottak og stadig nye og endra regler bidrar til assosiative effekter i næringa og lokalsamfunnet. Hvor polariseringen mellom sentrum og periferi styrkes og bidrar til effekter som frafall på grunn av avhengighet av kapital inn i næringa ved kvotekjøp, og avhengighet av subsidier for å opprettholde drift, som ved mottakene. På samme tid ser en forskjellighet i hvordan forvaltningsmessige rammer som kvotekjøp og regelverk tolkes og håndteres. Ulike meninger tillegges gjennom praksiser overfor forvaltningsrammene. Som valg av tilpasninger ut i fra familie, økonomi eller ønske om endring eller utvikling. Forskjellighet i disse praksisene forteller om ulike rasjonaliteter, men også omkring de enkelte aktørenes evne til å hevde og mestre lokal identitet i det globale og omvendt. Forvaltningas perspektiv, sammenfaller på mange måter med aktørenes. Dette viser at betingelser for næringa i stor grad styres ovenfra gjennom ressursreguleringer og kvotehandel. Fiskerne i områder som Lyngenfjorden er i sterk grad redusert i antall, og lite synlig i terrenget hvor kapitalen råder. Dette bidrar til noen bekreftelser på at næringa kan fremstå som en storsektornæring og næringspolitisk arena heller enn garantist for bosetning og sysselsetning, som innledningsvis nevnt (Holm 2000).

7.4 De lokale aktørene og materialitet

Tilpasningsmåtene som er presentert i siste analysekapittel er fiskens vandringer og arter, kvalitetshåndtering og innovasjon.

Fisken er i fokus som materialitet, som alle aktørene har til felles og er fullstendig avhengig av tilgang på. Denne avhengigheten formidles imidlertid ulikt hos Skjervøy Sjømat, Slottet Gård og Lyngenfisk. Imens Skjervøy Sjømat helst vil ha torsk og sei, ser på den annen siden

de to andre aktørene potensiale og attraktivitet i fiskeslag som hyse og uer. Samtidig så gjenspeiler også materialiteten i fisken svært mange ulike sider som innvirker på aktørenes tilpasningsmåter. Den settes i statlige ressursmodeller for å regulere uttaket av fisk hvert år på ulike båtgrupper, tross i at den ikke lar seg temme og styres hele tiden (Holm 2000). Fisken som materialitet påvirker også aktørenes praksismåter gjennom å opptre i ulike kvalitetsforhandlinger, som gjerne er markedsstyrt eller styrt av statlig regelverk. Eller at den kan fremtre som lokalt tradisjonsprodukt eller eksportprodukt. På den annen side kan fisken fremstå som både vill og sårbar, overlatt til markedsstyrte praksiser hvor en ikke nødvendigvis snakker om etiske sider omkring bestandene (Whatmore 2002).

7.5 Brytninger og samhold mellom praksiser, forvaltningsmessige rammer og materialitet

Ved å belyse materialitet i aktørenes måter å tilpasse seg på kan en, som innledningsvis nevnt, oppnå en komplettering av de tre perspektivene praksiser, forvaltningsrammer og materialitet. Coping-teorien (Bærenholdt og Aarsæther 1998) fremviser en global og lokal side i forhandlingene aktørene gjør ovenfor marked, lokalsamfunn og forvaltning. Som fremstår som forskjellig ut i fra deres valg, og som gjerne er motivert med hensyn til familie, eierskap i bedrift, ståsted i marked eller rasjonalitet. Sosial identitet gjenspeiles også i forhandlingene til næringa mot marked, forvaltning og lokalsamfunn, som også viser til ulike tilpasninger.

Ved å ta inn materialitet og snakke om fisk ut i fra de posisjonene den opptre i ulike nettverk, som aktør eller objekt, vil jeg hevde at aktørenes tilpasninger gis mer sammensatte perspektiv. Slik som tilpasninger ut i fra lokalt tilfang på fisk, gjenspeiler ikke bare en ren økonomisk markedsside, men også sammensatte sosiale nettverk, hvor også etiske sider avdekkes omkring forhandlinger med fisken. Hysa står som det potensielle i markedet, men gir samtidig en mening og samhold i nettverket mellom Skjervøy Sjømat, Lyngenfisk, Slottet Gård, mottakene og fiskerne tilknyttet disse. Hvor de søker å finne avtaler og måter for å utnytte fisken, til tross eller på grunn av at den ikke egner seg i saltfiskproduksjonen til Skjervøy Sjømat. Samtidig så har dette samholdet også en økonomisk side hvor lønnsomheten for fiskerne må sikres. Gjennom etiske usagte regler, som gjerne motiveres ut i fra ulik tilgang og interesse av fisken, ser aktørene ut til å forholde seg lojale overfor hverandre i sin samhandling, og utøver slik også en sosial økonomi (Mingione 1991, Ailenei og Moualert 2005). Det ser også ut til at en ved å mestre nettverket hvor det er nok fisk, men en sårbar leveransesituasjon, bidrar til endring av fiskens identitet i nettverket. Som i større grad

fremstår som lokal og tilknyttet i stedet for fjern og fremmedgjort. Likedan ser det ut til at effektene av å mestre det globale og lokale hos aktørene, også fører til en endra sosial identitet omkring sin næring (Aarsæther og Bærenholdt 1998).

Slottet Gård har som sagt gått igjennom endringer og brytninger i sin prosess i å utvikle produkter, samhandle med forvaltning, marked og lokalsamfunn. Coping-teorien snakker om innovative praksiser hvor nye relasjoner og rutiner skapes til forskjell fra de som blir igjen og ikke tilpasser seg. Nye relasjoner mot fiskerne og marked for fisk er skapt i arbeidet til Slottet Gård. Og samtidig fremmer bedriften fortellinger rundt det å prøve seg frem, uten en stadig målretta ambisjon om kapital, men heller ved å gjøre noe de trives med hvor de enda får lov til å være kreativ i det små. Prosessene avdekker bruk av sin virksomhet på nye måter gjennom kreative utprøvinger av sine produkter (Kramvig og Førde 2012). Ved å tilføre materialitet i innovasjonsbegrepet som Kramvig og Førde (2012) hevder for, kan en også se hvordan fisken opptrer i nettverket i deres arbeid. Lutfisken fremstår som symbol på starten og en stabil suksess som de har fått et helårsprodukt ut av imens ueren på samme tid som å opptre i nettverket som tradisjonsprodukt og suksess, også med en vill og sårbar identitet.

Ved å ta inn materialitet i coping- teorien vil jeg hevde for at aktørenes praksiser og forvaltningsrammene som de forholder seg til, viser sammensatte posisjoner, identiteter og debatter i henhold til måtene aktørene tilpasser seg utvikling i næringa. Som gjerne viser samhold, brudd eller sårbarhet i aktørenes måter å tilpasse seg på.

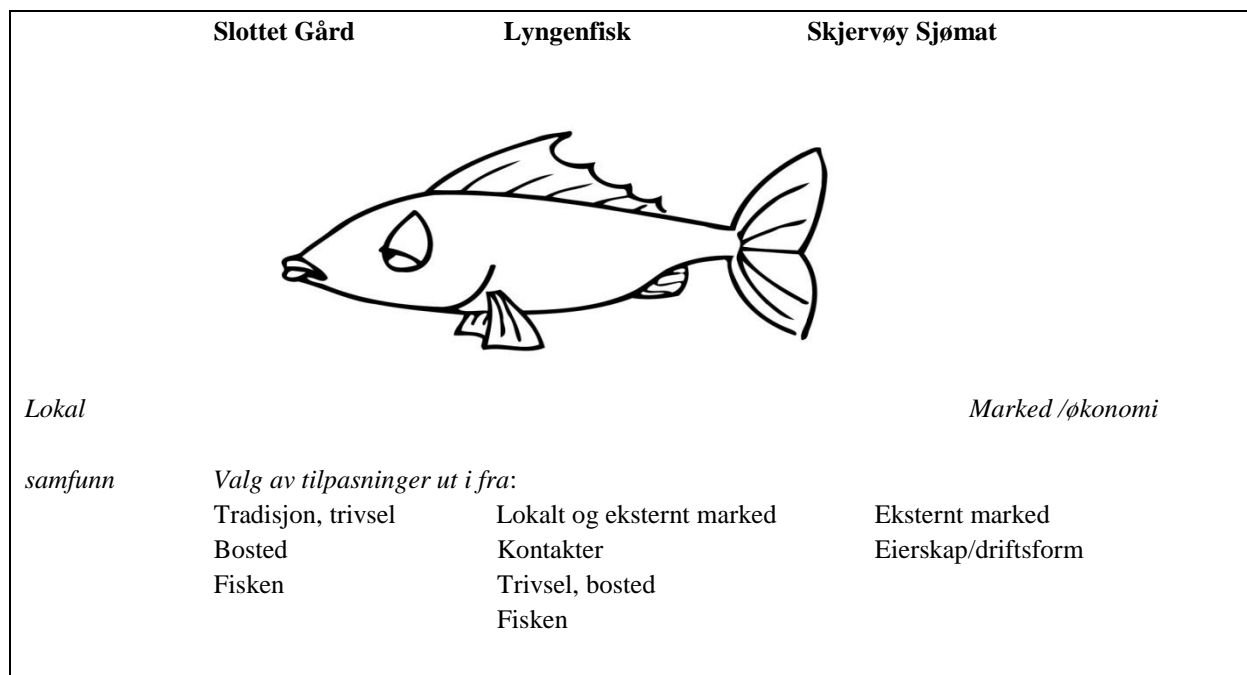
	Tilpasning /coping	Materialitet og tilpasning
Praksiser og Forvaltningsmessige Rammer	Viser måter aktørene tilpasser seg næringa ved å forholde seg til marked, forvaltning og lokalsamfunn	Viser måter aktørene tilpasser seg næringa ved å forholde seg til marked, forvaltning, lokalsamfunn og fisk. <i>Ved at fisken synliggjøres i ulike posisjoner og identiteter i nettverk som viser samhold, brudd eller sårbarhet i aktørenes tilpasninger ovenfor fisken.</i>

Figur 7 Skjema som viser forskjell på tilpasning med og uten materialitet

7.6 Hvor aktørene befinner seg i terrenget

Innledningsvis spurte jeg hvor aktørene befinner seg mellom lokalsamfunn og den økonomiske næringssektoren som fiskeriet gjerne fremstår som. Og samtidig hva de velger sine tilpasninger ut i fra. Aktørene Skjervøy Sjømat, Lyngenfisk er utvilsomt forskjellig i sine tilpasninger og hva de velger det ut i fra. Samtidig er de ulikt orientert mot det lokale og globale i sine praksiser. Det som gjør at nettverket bindes sammen er i stor grad fisken, som de er avhengig av ut i fra ulikt ståsted. Samtidig så er forvaltninga på mange måter mindre synlig enn før. Forvaltninga er kanskje mest synlig med sine effekter av tiltak som har medført til frafall i næringa som heller bidrar til å usynliggjøre næringa.

På den annen side viser praksisene som Slottet Gård og Lyngenfisk gjør rundt forhandling med fisk, kvalitetspraksiser og innovasjoner at de i stor grad gjør seg uavhengig av de offentlige rammene og et ensidig globalt saltfiskmarked. Fordi det tross alt er fisk i fjorden og markedet ser ut til å være der. Skjervøy Sjømat kan etter hvert se ut til å være i den mest sårbare situasjonen av aktørene, som er avhengig av et svekka marked for saltfisk globalt, og ikke har andre føtter å stå på. Jeg vil avslutningsvis hevde at fisken fremtrer samtidig som å være en avhengighetsfaktor for å drive næring, er den også en uavhengighetsfaktor for Lyngenfisk og Slottet Gård, i motsetning til Skjervøy Sjømat.

Figur 8 Modell av aktørene og hva de tilpasser seg ut i fra

7.7 Veien videre

Kvitfisknæringa ved Lyngenfjorden er utvilsomt sårbar, men enkelte av aktørene ser som sagt ut til å ha kreative løsninger å finne muligheter i mer eller mindre skjulte ressurser. Et gryende samarbeid mot andre næringer som oppdrett og rekenæring ved fjorden ser en etter hvert en mulig start på. Det er per i dag rekebrådere som selger fangsten sin via ett av mottakene ved fjorden. I tillegg arbeider en av fiskerne for et samarbeid om salg av fiskeslog til oppdrettsnæringa. Det til tross for at slike tradisjoner ikke er etablert i større utstrekning tidligere. Dette kan også være nye veier å gå, for å unngå sårbarhet i at man er få i nettverket og sliksøke en uavhengighet i næringa.

Oppgaven har for øvrig gitt flere perspektiv en kan gå videre på. Det ser ut til å være svært mye spennende materiale å se på, ut i fra materialiteten i nettverket. Å se fisken på nye måter gjennom å følge aktørens praksiser i hverdagen kunne vært en vinkling, for slik å få frem forskjellighet i næringa. Teknologi og utstyr som fiskerne benytter kunne også ha gitt andre perspektiv på denne oppgaven, hvor slike materialiteter virker inn på hvordan fisken håndteres og ses i nettverket av aktørene. Samtidig er kreativitet i praksiser og innovasjonsmåter noe en kunne gått mer i dybden på, for å avdekke hva det betyr for næring og aktører. Noe som også er et lite utforska felt ifølge Kramvig og Førde (2012).

Kildehenvisning

- Aasdal,K, Berg A.J., Moser I.,Rustad L.M.1998: *Betatt av viten, bruksanvisninger til Donna Haraway*. Spartacus forlag.
- Ailenei,O og Moulaert, F. 2005: *Social economy, third sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present*. Urban Studies, Vol.42,No 11,2037-2053.
- Alvesson, K. og Skøldberg, M. 2009: *Reflexive Methodology. New Vistas for Qualitative Research*. Sage Publications Ltd.
- Aarsæther, N. 2004: Innovations in the Nordic Periphery. Nordregio. Stockholm.
- Brox, O.1966: Hva skjer I Nord Norge? Pax 1966: Kap 6 og 7, s.60-85
- Bærenholdt, O.J og Aarsæter, N 1998: *Copin strategies in the north. Local practices in the context of global restructuring*. Norsk Ministerråd AD, INS 1998:303
- Finstad, B-P.2005: Finotro – Statseid fiskeindustri i Finnmark og Nord Troms fra plan til avvikling. Doktoravhandling. Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Fiskeri og Kystdep.NOU, 2005:10, *Lov om forvaltning av villlevende ressurser*
- Fiskeri og kystdep. NOU 2008:5. *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark, torskekrise og regulering*.
- Fossaskåret, E.1997: Har kunnskap sin egen rett? Etske utfordringer med å distansere seg frå det nære. I Fossaskåret m.fl. (Red.): Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data. Oslo: Universitetsforlaget.
- Førde, A og Kramvig, B. 2012: *Utforskning og improvisasjon – hvordan studere stedlig innovasjon*. I Førde A, Dahle B, Kramvig B, Berg N.G 2012: Å finne sted, metodologiske perspektiver i stedsanalyse. Akademisk Kvarter og Akademia forlag. 2012
- Gibson-Graham,J.K. 2003: *An Ethics of the local, Rethinking Marxism* 15:1, 49-74.
- Guneriussen, W.,1999 Aktør handling og struktur. Tano Aschehoug.1996
- Gullestad, M. 2003: Kunnskap for hvem? Refleksjoner over antropologisk tekstproduksjon, formidling og tilbakeføring.I: Rugkåsa og Thorsen (red.): Nære steder, nye rom. Oslo: Gyldendal Akdemisk.
- Haraway,D. 1988: *Situated Knowledges. The science Question in Feminism* Haraway, D.J (1991). "Situatet Knowledges: The Science Questions in Feminism and the Privilege of Partial Perspective". I Feminist Studies 14(3).
- Havforskningsinstituttet 2013: *Havforskningsrapporten. Fisken og Havet*. Særnummer 1/2013.
- Holm P. 2000: *Ressursforvaltning som heterogene nettverk*. I Gammelsæther (red): Innovasjonspolitik, kunnskapsflyt og regional utvikling, Trondheim. Tapir akademiske forlag.
- Hovdenak, S. 2011: *Intervju av fiskere i Kåfjord*, rapport. Senter for Nordlige Folk. Mandalen.
- Jentoft, S 2001: *Røtter og vinger i kystkulturen i globalsamfunnet*. Orkana forlag AS. Stamsund.
- Jentoft, S 2000: *Lokalsamfunnet i fiskeriforvaltningen*, Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning.Universitetet i Tromsø.SMÁRIT NR. 1/2000
- Jentoft,S 1998: *Allmenningens komedie. Medforvaltning i fiskeri og reindrift*. Oslo: AdNotam Gyldendal.

Johnsen, J.P. 2011: Søknad/verdiskapingsprosjektet; *Governance for local resources and economies. Institutional set up for local use and value creation*. Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier.

Kvale, S og Brinkmann, S 2009: *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendahl Forlag.

Lyngenfisk 2012: *Lokalforankret fiskeforedling i Nord-Troms*. Rapport, forprosjekt Manndalen.

Lyngenfisk 2013: *Søknad Innovasjon Norge*. Manndalen Kyst og fiskeridepartementet. Stortingsmelding 20,2003-4

Lyngstad M,1998: *Fiskerinæringen i Kåffjord kommune. En analyse av muligheter for økt verdiskaping*. Norges Fiskerihøgskole. Universitetet i Tromsø.

Mingione, E 1991: *Fragmentet societies. A sociology of Economic Life beyond the Market Paradigm*. Basil Blackwell Inc. Camebridge, Massachusetts

Neis, B.,Murray, G.D, Johnsen, J.P. 2009 : *North Atlantic Fisheries in Change: From organic Associations to Cybernic Organizations*. MAST2009,7(2):55-82

Nofima 2009/30: *Krisetider for saltfisk*. Utgitt august 2009

Nofima 2012/29. *Sammenhengen mellom råstoffets beskaffenhet og produktutbytte av hyse og torsk*. Utgitt oktober 2012.

Paulgård, G 1997: *Feltarbeid i egen kultur – innenfra utenfra eller begge deler*. I Fossaskåret E, Fuglestad O.L, Aase T.H (red).Universitetsforlaget.

Roelvink, G 2007: *Performing the Market*. FINAL DRAFT of paper publisert in Social Identities. Volume 13, issue 1, s.125-133.

Skaret Fisk 2009: *Tall fra landinger av fisk ved mottaket i Manndalen*. Skjervøy

Sørensen, A.S, Høystad, O.M, Bjurstrøm,E, Vike, H, 2008: *Nye Kulturstudier*. Spartacus forlag AS.

Whatmore, S 2002: *Hybrid Geographies. Nature, cultures, spaces*. Sage Publications Ltd.

Avisartikler:

Framtid i Nord, *Fiskeriutviklingsbedrifter i dyp krise*. 18.10.2012

Fiskeribladet Fiskaren, *Vi har vært for slappe med kvaliteten*. 9.11.2012

Nordlys, *Kongelig mat fra Slottet*. 9.02.2012

Nettsider:

<http://www.nergard.no/about-us.182522.en.html> (lest:7.5.13)

<http://fiskeribladetfiskaren.no/skrivut.asp?lesmer=8162&skrivut=ja> (lest:7.5.13)

<http://www.reisogryk.no/m/nyh/?nyhet=1338786265&vn=736&mid=m451&id=1> (lest:29.5.13)

<http://www.slottetgard.no/web/index.php/produkter/uerprodukter.6.5.13> (lest:6.5.13)

<http://www.rafisklaget.no/portal/pls/portal/docs/1/2495796.PDF> (lest :8.5.13)

<http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/RafisklagetDokumenter/DiverseInformasjon/Fakta%20mottaksstasi%20fisk.pdf> (lest 29.5.13)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/pressesenter/pressemeldinger/2012/regulering-av-fisket-etter-torsk-og-hyse.html?id=710542> (lest 1.06.13)

<http://www.forskning.no/artikler/2012/januar/311913> (lest 1.06.13)

<http://www.fiskeridir.no/register/fartoyreg/?m=fartykvote&s=1> (lest 1.06.12)

http://www.pwc.no/?utm_source=google&utm_medium=ppc&utm_campaign=Brand&gclid=CPitrrGxwrcCFZJ4cAodCGgA3g (Lest 1.6.13)

<http://www.maloalo.no/side/index.php/gamle-matoppskrifter/59-rognbollesuppe> (Lest 1.6.13)

<http://www.slottetgard.no/web/index.php/produkter/uerprodukter> (lest 6.5.13)

<http://www.slottetgard.no/web/index.php>. (Lest: 6.5.13)

Vedlegg 1:

Intervjuguide fiskere/aktører

1. På hvilken måte synes du det er viktig med lokal næringsutvikling i tilknytning til det du driver med? (på det du driver med på land)
2. Hvordan synes du at en som fisker blir mottatt når en skal endre sin næring? Hvilke andre krav stilles?
- av marked og forvaltning. (andre)
3. Hvilke barrierer eller hindringer opplever du (som fisker) i det å kunne utvikle (egen) lokal næring?
- i henhold til marked, forvaltning, annet.
4. Hvilke nettverk eller kontakter er viktig for å oppnå lokal næringsutvikling i det du driver med?

Vedlegg 2:

Intervjuguide, marked/aktører

Informanter; Coop Birtavarre, Skjervøy Sjømat.

Hvilke lokale produkt selger/produserer dere? Beskrivelse /opplisting

- med utg. pkt i produktene sp.m. 1 - 4

1. Viktighet av lokalt produserte fiskeprodukt? (skulle det vært mer eller andre typer?)
2. - tradisjonsprodukt, synet på det ?
3. - små eller store aktører, synet på det ?
4. Hvilke barrierer opplever dere som markedsaktør i det å drive salg av lokalprodusert fiskemat?

Vedlegg 3:

Spørsmål til markedsaktører

Observasjon/besøk Slottet Gård

Hvem er de og hva driver de med. Hvilke produkter

Barrierer/hindringer for utvikling?

Kunnskapsinnhenting, hvordan og hvor?

Nettverk, hvem/hvordan/hvor?

Strategier som er viktig for å lykkes?

Endringer av relasjoner/forbindelser de siste åra iht. marked, forvaltning, annet?

Mottakene, hvor kommer de inn i bildet?

Stikkord å huske:

Ansvar/eierforhold

Kvalitet

Forvaltning, marked, fiskere/næring (rolleforhold)

Vedlegg 4:

Intervjuguide forvaltning/salgslag

Informanter: Fiskeridirektoratet og Råfiskelaget

Innledning: stilling og oppgaver

Stikkord og huske:

- Lyngenfjorden, fjordstrøk. Utvikling,
- Forhold mellom marked – fisker og forvaltning

Spørsmål:

- lokalt eierskap, betydning og viktighet for utvikling
- mottaksmodellen, fremover
- ansvar for kvalitet
- fiskerne, i fjordområder, sine største barrierer for utvikling

Vedlegg 5:

Intervjuguide Verdiskapningsprosjekt Kåfjord

Informanter: Fiskere, Kåfjord

Ramme: lokal økonomi, lokale markeder og nye muligheter

Noen punkter å være bevisst:

- Kjønnssdimensjonen
- Krav om registrering som kommer med nye havressursloven
- Teknologi
- Fiske – turistfiske – oppdrett: fokus på hvordan de kan finne nye mulige arenaer for samarbeid

Intervjuguide:

- 1) Person og yrke:
 - a. Hvem
 - b. Alder
 - c. Bosted
 - d. Hovednæring. Hvor lenge?
 - e. Attåtnæring. Hvor lenge?
- 2) Fiske i dag
 - Viser også til tabell og kart for registrering av dette spørsmålet.
 - a. Hvor fisker du
 - b. Redskap
 - c. Fangst gjennom hele året.
 - d. Mottaksstasjon/leveranse (formell verdikjede)
- 3) Uformelle verdikjeder
(bytterelasjoner, hushold, fyller egen fryser med mer)
- her kan det være et spørsmål om anonymitet om de skal svare personlig
- 4) Koblinger mot eksisterende/nye næringer: muligheter?
 - a. Oppdrett?
 - b. Turistfiske?
 - c. Annet?
- 5) Hvilke behov/muligheter ser du selv for utvikling og hva kan du tenke deg å jobbe med? (Potensialet for ny utvikling: redskap, foredling, marked)
- 6) Nye modeller. Mulighet for samarbeid
(Hvilke nye muligheter for samarbeid kan du tenke deg innen det du driver med i dag eller innen hva du kan tenke deg å drive med?)
- 7) Rekruttering og rekrutteringspotensial lokalt?